

KÖZIGAZGATÁSTUDOMÁNY

SZERKESZTI

MAGYARY ZOLTÁN

Az integráció

MAGYARY ZOLTÁN

A többoldalú kliringelszámolás

COTTELY ISTVÁN

**Adóztatás az átlaghozadék
alapján**

SCHMIDT ÁDÁM

Tudomány és élet

A „théorie de l'imprévision“ a magyar közigazgatási jogban (*Valló József*). — A német mezőgazdasági munkások közterhe (*Heller András*).

K I A D J A A

MAGYAR KÖZIGAZGATÁSTUDOMÁNYI INTÉZET

B U D A P E S T

1 9 4 2

Egyes szám, ára 1.— P

KÖZIGAZGATÁSTUDOMÁNY

MEGJELENIK ÉVENKÉNT TIZSZER.

SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL: MAGYAR KÖZIGAZGATÁS-
TUDOMÁNYI INTÉZET, BUDAPEST, IV., PÁZMÁNY PÉTER-TÉR 1.
I. EMELET, 116. SZ. — TELEFON: 184—623.

TARTALOM

		Oldal
Az integráció	MAGYARY ZOLTÁN	193
A többoldalú kliringelszámolás	COTTELY ISTVÁN	196
Adóztatás az átlaghozadék alapján	SCHMIDT ÁDÁM	205
Tudomány és élet		214
A „théorie de l'imprévision“ a magyar közigazgatási jogban (Valló József). — A német mezőgazdasági munkások közterhe (Heller András).		

E szám munkatársai:

Magyary Zoltán dr. egyetemi tanár, a Magyar Közigazgatástudományi Intézet igazgatója. — *Cottely István dr.* ügyvéd, a Magyar Nemzeti Bank ellenőre. — *Schmidt Ádám dr.* pénzügyi titkár. — *Valló József dr.* pénzügyi titkár. — *Heller András dr.* kertészeti akadémiai rk. tanár.

A Közigazgatástudomány évi előfizetési ára 10 pengő. Jogi személyek, könyvtárak, intézetek részére évi 24 pengő. Az előfizetési ár félévi részletekben is fizethető. Póstatakarékpénztári csekk számla száma: 36.111.

FELELŐS KIADÓ: MAGYARY ZOLTÁN.

DUNÁNTÚL PÉCSI EGYETEMI KÖNYVKIADÓ ÉS NYOMDA R. T. PÉCSETT.

A nyomdáért felelős: Mészáros József igazgató.

AZ INTEGRÁCIÓ.

Az integráció fogalma.

A közigazgatás szervezetében az emberek, illetve a szervezeti egységek viszonya egymáshoz nemcsak alá-, vagy fölrendelt lehet, hanem egymás melletti is. Minél alacsonyabb a fok, annál több az egyenrangú egység. Az egyenrangúak azonban nem mind egyfélék. A különböző egyenrangú szervek közös célra való együttműködésének szervezeti biztosítására szolgál az *integráció*.

Az integráció az Északamerikai Egyesült Államok közigazgatási szervezetében játszik aránylag nagy szerepet. Az ottani közigazgatás új feladatok megoldására gyakran létesít csak azokra rendelt külön szervezetet, s azok többnyire közvetlenül az elnöknek, vagy a törvényhozásnak vannak alárendelve, más szervekkel, pl. a minisztériumokkal azonban nincs kapcsolatuk. Ez a nehézsékes szervezési mód a közigazgatás ottani történeti fejlődéséből folyik, de előnyei is vannak. Ezek közé sorolják, hogy egyetlen feladattal (pl. munkanélküliek segélyezése, hadirokkantak ellátási díjainak kezelése stb.) foglalkozván, azt jól csinálhatják, őket attól elvonni nem lehet, és nehezebb feladatokra jó specialistákat alkalmazhatnak. Viszont hátrányai azok, hogy a közigazgatási szervezet nagyon széteső, nem gazdaságos, a javítás nehéz, mert az egyik szerv nem tudja, mi van a másiknál, továbbá az elnök, aki alá közvetlenül több, mint 100 ilyen független (azaz minisztertől nem függő) szerv (*independent agencies*) volt rendelve, egyéb kötelességei mellett azok irányítását és ellenőrzését nem győzhetette. Hasonló helyzet fejlődött ki a tagállamokban is. Ezért az utóbbi évtizedekben céltudatosan törekszenek olyan átszervezésekre, amelyekkel az ilyen független szervezeteket vagy horizontálisan összefoglalják, vagy függőlegesen alárendelik valamely szervnek, pl. arra törekszenek, hogy ne lehessen az elnöknek a minisztereken kívül más szerv közvetlenül alárendelve, és így az eddig önálló szervek mindegyike valamely miniszter alá kerüljön. A közigazgatásnak ez az átalakítása nem centralizáció, mert a szervek előbb is a legmagasabb főnöknek voltak alárendelve, hanem összefoglalás, tömörítés, az összhang fokozása érdekében. Ezt nevezik integrációnak.¹

¹ L. Willoughby W. F.: Principles of Public Administration. The Brookings Institution. Washington, 1927. 92. l.

White Leonard D.: Introduction to the Study of Public Administration. New York, 1929. 103. sk. l.

President's Committee on Administrative Management. Report. 1957.

Az integráció példái.

Ugyanez az elv a mi közigazgatási szervezetünkben is szerepet játszik, bár nem tudatosítjuk. Ezért előnyös, ha a centralizáció és decentralizáció ismert fogalmaitól ezt a horizontális szervezési módot megkülönböztetjük és harmadik elvként melléjük állítjuk. Az integráció testületi vagy egyéni szerv feladatává tehető. Az eredményesség szempontjából előnyösebb az egyéni (bürokratikus) szerv. Az integrációnak közigazgatásunkban fontos példái a következők:

A. A kabinet. A közigazgatási piramis legmagasabb fokán, mint legmagasabb közigazgatási hatóság, állnak a tárcaminiszterek. A köztük szükséges összhang biztosítására a minisztertanács szolgál. Ez nem fölérendelt szerve a minisztereknek, hanem a horizontális összefoglalásnak testületi példája.²

B. A közigazgatási bizottság. Az 1876 : VI. t.-c. abból a célból létesítette, hogy a törvényhatóságok önkormányzati szervei és az ott működő dekoncentrációs állami szervek közti összhangot biztosítsa. Ez is integráló testületi szerv, azokkal az előnyökkel és hátrányokkal, amelyek az ilyen szerveket jellemzik. Újabbban a törvényhozás a testületi szervek számát csökkenti. Így a városi tanácsot megszüntette, és hatáskörét a polgármesterre ruházta át (az 1929 : XXX. t.-c. 44. §-a). Budapesten az ennek megfelelő törvényhatósági tanácsot megszüntette és hatáskörét a polgármesterre ruházta (1934 : XII. t.-c. 3. §-a). Poroszországban a közigazgatási bizottságnak megfelelő integráló funkciót egyéni szervként a Regierungspräsident látja el.

C. Az I. és II. fokú általános közigazgatási hatóság. I. fokon a járásban a főszolgabíró, megyei városban a polgármester, törvényhatósági városban a megbízott tisztviselő, Budapesten a kerületi előljáró, II. fokon a törvényhatóság első tisztviselője gyakorolja az impériumot, míg a dekoncentrált szervek impériummal nem rendelkezvén, annak alkalmazása végett az általános közigazgatási hatósághoz kénytelenek fordulni. Így az általános hatóság kifejezetten integráló funkciót gyakorol, és pedig egyéni hatáskörben, a vele egyenlő fokozatú dekoncentrált szervekre vonatkozólag. Az az ellenállás, amely nálunk mindig megnyilvánul a szakhatóságok szaporításával szemben, öntudatlanul bizonyára az általános közigazgatási hatóságnak ezt az integráló szerepét kívánja védeni.

D. A község. A helyhatóság a közigazgatásnak a közönséggel való érintkezési felülete. A különböző minisztériumok és más felettes hatóságok által kiadott rendelkezések mind a helyhatóságokon át jutnak el az emberekhez. Ezeknek a különböző

² Göbel József: A kormányok háborús szervezete Németországban és Angliában. Közigazgatástudomány. 1942. 7. 1.

rendelkezéseknek az emberek felé való összehangolására a lehetőség van hivatva.³ Ez annyi, mint a közigazgatás integrálása kifelé, az emberek felé való hatásában.

E. A kormánybiztosok hatásköre rendszerint egy konkrét, de több minisztérium hatáskörét érintő feladatra vonatkozik. Funkciójukra tehát az integrálás, a horizontális összefoglalás a jellemző, és ezáltal esetleg olyan eredményt érhetnek el, amely másként az akadályokon meghiusult volna. A helyzet azonban a gyakorlatban rendszerint az, hogy ad hoc megbízatásukban a miniszterek széles hatáskörével és hatalmi súlyával szemben rendszerint nem tudnak egyenrangú súllyal fellépni, s ezért integráló feladatuk rendszerint meghiusul. A kormánybiztos integráló feladatát még jobban megnehezíti, ha nem is a kormánytól, hanem egy szakminisztertől kapja a kinevezését. (1928 : XXI. t.-c. 14. §, 1951 : VIII. t.-c. 5. §.)

A Kárpátalja kormányzói biztosának szerepe a kormánybiztosokétól nem funkciójában, hanem főleg abban különbözik, hogy hatásköre több ügyre terjed ki, és területileg korlátozott (1959 : VI. t.-c.).

F. Az ú. n. tárcaközi bizottságok. Nemcsak testületi szervek, hanem ideiglenesek is, és tagjaik gyakran változnak. Ezek az okok magyarázzák, hogy integráló feladatuk betöltésében nálunk éppoly nehezen tudnak eredményt elérni, mint más államokban.

Az integráció tehát a közigazgatás szervezetében éppoly fontos elv, mint a fölé- és alárendeltség. Minél nagyobb a szervezet, annál nagyobb az integráció szerepe. Az integrációra azonban eddig sem az elmélet, sem a gyakorlat elég figyelmet nem fordított, és hatékony működésének feltételeit és szervezeti megoldásait eléggé nem vizsgáltuk. Az autoriter rendszerben az integráló testületi szervek elesnek és az egyéni szervek feladata is sokkal könnyebb.

MAGYARY ZOLTÁN.

³ L. Magyary—Kiss: A közigazgatás és az emberek. 1959. 370. l.

A TÖBBOLDALÚ KLIRINGELSZÁMOLÁS.

I. Korunk közgazdasági életének jellemző tünete, hogy az *állami közgazgatás* a gazdasági területeken *mind nagyobb feladatok*at kénytelen magára vállalni. Azokon a területeken is, amelyek a közelmúlt felfogása szerint az állami beavatkozásnak semmi helye sem lehetett, az államnak a körülmények kényszerítő súlya alatt — igen sokszor kénytelen-kelletlen — át kellett vennie az irányítást, a rendezés munkáját. Ez történt a nemzetközi *fizetési forgalomnak a területén is*. A fizetési forgalom automatizmusát itt is az állami beavatkozás váltotta fel. Könyvtárt lehetne összeállítani arról a sok könyvről, tanulmányról és értekezésről, amely a kötött devizagazdálkodással, az azzal kapcsolatos problémákkal, bevezetésének okaival, valamint eredményeivel foglalkozik. Ezért magunk részéről a kérdést csak érinteni akarjuk. Ismeretes, hogy a *devizakorlátozások* bevezetésének az *okát* elsősorban az ország fizetési mérlege egyensúlyának a felborulásában kell keresni. Így pl. Németország — amely az 1930-as válság kitörésekor elsőnek vezette be a devizagazdálkodást — 25 milliárd márka külföldi követelésével a világháború előtt abban a helyzetben volt, hogy fizetési mérlegét minden nehézség nélkül egyensúlyban tarthatta. Egészen más volt azonban a helyzet a világháború után. Külföldi követeléseit elveszítette, viszont óriási jóvátételi fizetésekre kötelezték. A hitelezőből adós állammá lett. Az 1924—1928. években jóvátételi fizetéseinek teljesítését, sőt passzív külkereskedelmi mérlegének a fedezését a dúsan beáramló külföldi hitelek tették lehetővé. Az 1931. évi nagyobbarányú hitelvisszavonás azonban a fizetési mérleg egyensúlyát felborította, s Németország — ha nem akarta pénzürtékét feláldozni — kénytelen volt a devizakorlátozó rendelkezéseket bevezetni.¹ Németországot közvetlenül Magyarország követte.² A devizagazdálkodás bevezetésének közvetlen oka nálunk is elsősorban „az 1931. év tavaszán megindult nagyarányú devizakiáramlás és a Magyar Nemzeti Bank érckészletének ezzel kapcsolatban bekövetkezett rohamos apadása volt”. A rendkívüli arányokat öltött devizaigénylés folytán — amelynek főforrása a külföldi hitelek visszavonásában volt keresendő —

¹ Németországban a bankszünnapokat 1931. július 15-án rendelték el, a szünnapok július 15-ig tartottak. A külföldi fizetési forgalmat az 1931. július 15-én kelt rendelet (Rgbl. 1931. I. Teil. 366. o.) kizárólag a Reichsbankra korlátozta. Ezt követte az 1931. augusztus 1-i „Verordnung des Reichspräsidenten über die Devisenbewirtschaftung”, amely a német devizakorlátozó rendelkezések alapja.

² Bankszünnapok 1931. július 14-től 16-ig. Az 1931. július 16-án kelt 4100/1931. M. E. sz. r. 7. §-a a külföldi fizetési eszközökben való fizetések teljesítését a Magyar Nemzeti Bank hozzájárulásától tette függővé. A devizakorlátozó rendelkezések alapja, a 4500/1931. M. E. sz. rendelet 1931. augusztus 8-án lépett hatályba.

„a jegybank ércszületének és ezzel egyidejűleg a pengő stabilitásának veszélyeztetése nélkül a devizaforgalom szabadságát nem lehetett tovább fenntartani“.³ A devizagazdálkodás bevezetése Németországban és Magyarországon nem maradhatott elszigetelt jelenség. Hovatovább az európai államok egész sora volt kénytelen a devizaforgalom szabadságát feladni.⁴

II. A *devizakorlátozó rendelkezések* elsősorban — amellet, hogy a nemzetközi *tőkeforgalmat ellenőrzés* alá helyezték, s így a tőkemenekülést lehetetlenné tették — azt a *célt szolgálták*, hogy a fizetési forgalom ellenőrzése útján irányítsák az ország fizetési mérlegének, főképen pedig a fizetési mérleg legelhatározóbb tényezőjének — a külkereskedelemnek — az alakulását. A nemzetközi tőkeforgalom ellenőrzése céljából az állam a külföldre irányuló fizetések teljesítését — még belföldi pénznemben is — engedélyhez kötötte. Elrendelte, hogy a fizetés belföldön is csak az arra kijelölt fizetőhelyeknél (devizabankoknál, nálunk az ú. n. megbízott pénzintézeteknél) történjék. Gyakran előírta, hogy a külföldi hitelező a részére lefizetett összeggel csupán a devizahatóság engedélyével rendelkezhetik. A külkereskedelem devizakorlátozó eszközökkel történő irányításához pedig az első lépés az volt, hogy az állam elrendelte az összes exportdeviza beszolgáltatását. A beszolgáltatott devizát — az ország szükségleteinek megfelelően — az import céljára rendelkezésre bocsátotta. A szabad devizájú államok egy része természetesen védekezett az ellen, hogy a devizakorlátozó állam a beszolgáltatott devizát más államból eredő import megfizetésére használja fel és elmulassza a devizát adó állammal szemben fennálló fizetési kötelezettségeinek a teljesítését. Ezért a szabad devizájú államok egy része szerződések kötésével igyekezett biztosítani érdekeit. Egyes esetekben a szabad devizájú országok is elrendelték, hogy a fizetéseket valamely központi helynél, pl. a jegybanknál kell teljesíteni és a befizetett összegeket csak a devizakorlátozó állammal szemben fennálló követelések fedezésére lehet fordítani.⁵ Ez azonban inkább csak eszköz volt a fizetési megállapodás kikényszerítésére. A deviza-

³ *Judik*: A magyar devizagazdálkodás. Külügyi szemle. 1952. IX. 2. sz.

⁴ Görögország 1951. szept. 28., Csehszlovákia 1951. okt. 2., Jugoszlávia 1951. okt. 7., Ausztria 1951. okt. 9., Bulgária 1951. okt. 15., Dánia 1952. febr. 1., Románia 1952. máj. 18. és Olaszország 1954. máj. 26.

⁵ Igy pl. Franciaországban az 1951. december 3-i törvény és az 1952. február 15-i rendelet (J. O. 1952. febr. 25.) a devizakorlátozó államokból eredő francia importot ellenőrzés alá helyezte. Angliában az 1954. június 28-án kelt törvény szerint: „Ha az angol kincstári hivatal úgy értesül, hogy valamely ország (az Empire-n kívül) a Nagybritániában lakó vagy ott rendszeres üzleti tevékenységet folytató személyek javára történő fizetéseket és átutalásokat korlátozásnak veti alá, avagy pedig a kincstári hivatal arról értesül, hogy valamely állam ezeket a fizetéseket és átutalásokat megakadályozza vagy lebonyolításukat félbeszakítja, rendeletileg clearinghivatalt (Clearing Office) létesíthet, amely ellátja az alább részletezett feladatkört, gondoskodik a jelen rendelet hatálya alá eső tartozások behajtásáról és a behajtott ellenérték hova fordításáról.“

korlátozó államok kereskedelmi és fizetési forgalmukat egymás között szintén szerződések útján szabályozták. Nem lehet természetesen e rövid ismertetésnek a célja, hogy e szerződések mivoltának és jogi természetének⁶ a boncolásába bocsátkozzék. Meg kell elégednünk azzal, hogy a kétoldalú kliringszerződésekre legyünk csupán tekintettel.

A kliringszerződésben a két szerződő állam a fizetési forgalom lebonyolítására vonatkozólag olyképen egyezett meg, hogy az adósoknak (importőröknek) fizetéseiket belföldön belföldi pénzben az arra rendelt *központi helynél* (esetleg helyeknél) kellett teljesíteniök. A befizetett összegből elégitették ki — a belföldön szintén belföldi pénzben — a hitelezőket (exportőröket) és pedig rendszerint abban a sorrendben, amint a másik helynél a befizetések történtek.⁷ A kliringszerződések alapján történő nemzetközi elszámolás a *szabad nemzetközi fizetési forgalomtól*, amely az újabb időben legnagyobbbrészt bankátutalás alakjában történik, *két alapvető különbséget* mutat: 1) a fizetések teljesítése állami⁸ ellenőrzés alatt áll, 2) a fizetések lebonyolítása az állam által megállapított elszámoló helyek (kliringsközpontok, devizabancok) útján történik.

ad 1. Míg a szabad nemzetközi fizetési forgalomban az adós a transzferálandó összeget minden korlátozás nélkül valamely pénzintézetnél lefizetheti, a pénzintézet pedig a fizetés okának és hátterének legesekélyebb kutatása nélkül a vele összeköttetésben lévő külföldi bank útján — a megbízáshoz képest — a külföldi fizetést teljesíti, addig a kliringszerződések pontosan megállapítják, hogy a fizetések milyen alapon és milyen célból történhetnek. A belföldi adós csak a kliringszerződésekben megállapított okokból teljesíthet fizetéseket. A fizetés tehát csak előzetes állami (devizahatósági) engedély, avagy csupán bizonyos körülmények igazolása alapján történhetik.⁹ Az átutalás foganatosításának a feltétele, hogy a fizetést teljesítő a kliringszerződések feltételeinek a fennforgását igazolja.

ad 2. A másik alapvető különbség az, hogy — míg a szabad devizaforgalomban a bankátutalás technikai lebonyolítása nem kétoldalú és arbitrálásnak meg van a lehetősége — az állam által megállapított elszámoló helyek a kliringszámolást általában az elszámolásban résztvevő két félre korlátozzák. A kliringszerződés keretében elvileg csupán a szerződő két állam közt keletkező követelések és tartozások kerülnek elszámolásra. A kizárólagos kétoldalú elvnek a következménye, hogy a tranzitárú fejében teljesítendő fizetéseket nem lehet

⁶ Pl. a kliringszerződések, kompenzációs szerződések és a fizetési egyezmények közötti különbségek. A kliringszerződések természetére és működésére vonatkozólag lásd: *Judik*: A devizakliringszerződések problémái. Világgazdasági Szemle. 1934. 13—14. szám. 155—155. o.

⁷ Az 1959. év kezdetén az egész világon összesen 196 kliringszerződés volt hatályban, ebből Németországra 40, Olaszországra 27, Törökországra 25, Hazánkra 26, Görögországra 19, Romániára 18, Bulgáriára 17, Belgiumra 15, Jugoszláviára 14, Svájcra, Spanyolországra és Franciaországra 15—15 esett. Az első kliringszerződés az 1931. évben Svájc és Ausztria között jött létre. (*Losos*: Bilanz der deutschen Devisenbewirtschaftung, Jena, 1940. 54. o.)

⁸ Félreértések elkerülése végett megjegyezzük, hogy az állami ellenőrzés alatt a jegybankok által gyakorolt ellenőrzést is értjük. A lényegen ugyanis nem változtat semmit, ha devizahatóságként a jegybank szerepel, mert a jegybank ebben az esetben csupán az állam közigazgatási jogkörét tölti be az állami devizakorlátozás területén.

⁹ Igazolni kell pl., hogy a tartozás áruszállításból ered, hogy a finansziális jellegű tartozás milyen jogügyleten alapszik, stb.

általában a kliring keretében elszámolni. A szerződő felek gyakran kikötik, hogy az árúszállításnak harmadik állam útján nem szabad történnie.¹⁰ Láthatunk olyan megállapodást is, amelyben a két szerződő állam arra kötelezi magát, hogy a kliringszerződés keretében megfizetett árút kizárólagosan belföldi szükségletének a fedezésére használja fel.¹¹

III. A kliringszerződésen alapuló fizetési rendszer azonban *korántsem volt ideális*, csakhamar megmutatkoztak súlyos következményekkel járó *hátrányai*. Amint az egyéni gazdasági forgalom nem ismer kötötít kétoldalú cserekereskedést, az államok közötti gazdasági kapcsolatok sem kétoldalúak. A kétoldalú kliringszerződések rendszere túlságosan merevnek bizonyult. Nemcsak azt akadályozta, hogy az egyes államok gazdasági forgalmukat a lehető legtöbb állam felé kimélyítsék, hanem ezt az alapvető hátrányt még tetézte azzal, hogy gátolta magát a szerződő államok közötti kölcsönös gazdasági forgalmat is. Ez utóbbinak az oka elsősorban a kétoldalú kliringszerződések réme, vagyis a *kliringszaldók* keletkezése volt. Ha az egyik szerződő fél bármely, — akárcsak a termelési időszakokkal kapcsolatos — okból huzamosabb ideig nem tudott szállítani, a másik szerződő fél kliringfizetőhelyénél természetesen nem történtek fizetések s így a másik szerződő fél exportőrjei a kivitt árú ellenértékéhez, vagy egyáltalában nem, vagy pedig csak igen hosszú várakozási idő után juthattak hozzá. A szaldók kiegyenlítése a legtöbb esetben pedig nem úgy történt, hogy az adós állam szállításait fokozta, hanem inkább úgy, hogy a hitelező állam exportját csökkentette.¹²

Az *érdekelt államok* természetesen módokat kerestek, hogy miképpen *segíthetnének* ezeken a kedvezőtlen kísérő jelenségeken. Hogy a hitelező állam az exportját tovább is fenntarthassa, szükséges volt az exportőrök követeléseinek a kifizetését biztosítani. A devizakorlátozások több, mint egy évtizedes fennállása alatt a kliringhitel többféle módozatait láthatjuk. A lényeg mindenütt ugyanaz; a hitelt vagy a magángazdaság,¹³ vagy a jegybank, illetőleg maga az állam nyújtotta.

¹⁰ Csak példaképpen: az 1956. szept. 24-i német-román kliringmegállapodás 14. §; az 1956. aug. 5-i német-lett kliringmegállapodás 12. §; az 1955. nov. 1-i német-lengyel kliringmegállapodás 15. §.

¹¹ Az 1958. júl. 25-i német-török kliringmegállapodás 10. §.

¹² Magában Németországban sem tartották a kliringforgalmat ideális állapotnak. Karl Blessing, Reichsbank-igazgató a bilaterális kliringról így ír: „Es kann keine Rede davon sein, daß wir an dem heute bestehenden System des Clearings und des Bilateralismus irgendein Interesse hätten. Das Clearing ist uns als schuldenpolitisches Druckmittel aufgenötigt worden und der Bilateralismus ist nichts anderes, als die zwangsläufige Folge des Clearings. Wir verabscheuen dieses ganze System, weil es wirtschaftlich destruktiv wirkt.“ Schriftenreihe zum Devisenarchiv. Heft. V. Dr. Werner A. Fischer: Devisen-clearing mit einem Vorwort von Karl Blessing.) Hasonlóképpen nyilatkozott Schacht is, aki egy 1954. évben tartott előadásában a német devizagazdálkodás új rendszerét, vagyis a Neuer Plan-t schleußlicher Plan-nak nevezte. (Schacht: Vortrag über das intern. Schulden- und Kreditproblem auf der intern. Konferenz der Agrarwissenschaft in Bad Eilsen am 26., 8. 1954.) Hasonlóképpen nyilatkozott a kérdéstről Eicke, Weber, Wagemann, Luckas.

¹³ A magángazdasági hitelnyújtás előmozdítása céljából vezették be az árfolyamgarancia intézményét, amely biztosította, hogy a befizetés napján

A másik mód a *többoldalú elszámolási rendszernek a bevezetése* volt.¹⁴ Azt remélték, hogy a többoldalú elszámolással megszüntethetik a klíringrendszer merevségét. *Téves* volna azonban azt *hinni*, hogy a többoldalú klíringelszámolás gondolata *új keletű*. A francia kormány javaslatára még az 1955. év elején a népszövetség enquete-t rendezett, amelynek tárgya a klíring-egyezményekkel kapcsolatos kérdések voltak.¹⁵ Az enquete keretében a népszövetség főtítkársága kérdőívet intézett az egyes államokhoz; a kérdések között szerepelt az is, vajjon nem tartanak-e az egyes kormányok helyesnek, ha a kétoldalú klíring-szerződések helyét a multilaterális klíring-szerződések foglalják el. A beérkezett válaszok általában igen kedvezőtlenek voltak a multilaterális klíring gondolatával szemben. A válaszok közül különös figyelmet érdemel az olasz kormány állásfoglalása,¹⁶ amely szerinti

érvényes árfolyam kerül alkalmazásra a kifizetésekor is. Az árfolyamgaranciának az intézménye különösen fejlett Olaszországban.

¹⁴ A tanulmány során felhívott forrásokon kívül megemlítjük: *Eichorn*: Die Grundlagen eines internationalen Verrechnungssystems, Bank A. 1940. VIII. 15. 504. o. — *Funk*: Wirtschaftliche Neuordnung Europas! Südost Echo 1940. VII. 26. 50. *Funk*: Wirtschaftsordnung im neuen Europa. Rede gehalten vor der Südosteuropa-Gesellschaft in Wien am 12. Juni 1941. Südost-Echo Verlagsgesellschaft. Wien, 1941. — *Hohlfeld*: Kreditgeschäft und multilateraler Verrechnungsverkehr. D. d. Volksw. 1940. 25. — *Hohlfeld*: Sterbende Goldwährung. Weltwirtsch. A. 1940. 52. 3. 445—467. o. — *Hunsche*: Geld, Devisen oder Clearing? BankA. 1940. 16. 502—504. o. — *Lapierre*: Le régime du commerce international. Mobilisation et liquidation des arriérés de clearing. Paris, 1959. — *Lösch*: Verrechnung und Goldwährung — ein Vergleich. D. Bank. 1940. 54. 605—606. o. — *Meyer*: Zum europäischen Währungsproblem. BankA. 1941. 22. 459—445. o. — *Meyer*: Gold als Mittel des Spitzenausgleichs der Zahlungsbilanz? Wirtschaftsdienst, 1940. 40. 765—768. o. — *Milhand*: La compensation organisée. Paris, 1955. — *Niemann*: Verrechnungszentrale Berlin. Rechtsspiegel der Wirtschaft, 1941. 10. 216—220. o. — *Niemann*: Vom freien Devisenmarkt zum multilateralen Verrechnungsverkehr. Rhein—Main. Wirtschaftsztg. 1940. 691. o. — *Puhl*: Kontinentales Clearing. Deutsches Institut für Bankwissenschaft und Bankwesen. E. V. Heft. 1. — *Puhl*: Das Clearing im internationalen Zahlungsverkehr. D. d. Volksw. 1940. V. — *Puhl*: Grundfragen der deutschen Währungspolitik. D. d. Volksw. 1941. VIII. 1. 44. sz. 1541. o. — *Sarow*: Verrechnungszentrum Berlin. Wirtschaftskurve. 1940. 4. 181—190. o. — *Schiller*: Meistbegünstigung. Multilateralität und Gegenseitigkeit in der zukünftigen Handelspolitik Weltwirtsch. A. 1941. III. 2. füzet. — *Schulze-Schlusius*: Der Gedanke des europäischen Zentralclearings. Devisenarchiv. 1940. 40. 785—790. o. — *Rosenfeld*: La compensation plurilatérale limitée comme moyen de redressement des échanges internationaux. Paris, 1957. — *Weber*: Ende der Goldwährung? BankA. 1940. VIII. 1. 15. sz. — *Willbrandt*: Vom automatischen zum manipulierten Geldwesen. Schmollers-jrb. 1940. 64. 4. 453—458. o. — *Verrechnungsprobleme*. D. Bank. 1941. XII. 3. 49. füzet. 958. o. — *Zentralclearing im Werden*. Südosteconomist. 1940. 25. 585. o.

¹⁵ Société des Nations: Enquête sur les accords de clearing. Genève, 1955.

¹⁶ En dehors d'autres considérations, de caractère général ou spécial, on fait observer que l'accord de compensation en peut qu' être bilatéral, étant donné que le désordre économique et monétaire pousse vers un système d'échanges équilibrés, ramenant les relations commerciales à la forme élémentaire et primitive du troc. C'est seulement en stabilisant les monnaies et en les ramenant à une mesure fixe universellement acceptée, comme l'or, qu'il sera possible de conclure des accords plurilatéraux de compensation. Mais, dans une telle situation, toute entente de ce genre n'a plus de raison d'être. (Société des Nations: Enquête sur les accords de clearing. Genève, 1955. 146. o.)

a kliringegyezmény a világgazdaság akkori bizonytalan helyzetében szükségszerűen csak kétoldalú lehet, mert multilaterális kliringről csupán az esetben lehetne szó, ha a valuták stabilizálódtak és az államok valamely nemzetközi fix értékmérőhöz, pl. az aranyhoz ismét visszatértek. Viszont ez esetben már nem volna szükség többé kliringszerződésre.

A többoldalú kliring előfeltétele ugyanis — amint arra az olasz kormány találoan rámutatott — hogy a központi kliringben résztvevő államok közös értékmérőhöz igazodjanak. Meg kell állapodniuk ezenkívül a közös leszámoló helyben is. S így a központi kliring a valóságban csak akkor valósulhatott meg, amikor nagyobb számú állam ilyen közös értékmérőben és a kliringközpontban tényleg meg is állapodott. A kiindulási pontot az egyes európai területeknek a német birodalmi hadsereg által történt megszállása alkotta. A Lengyel Főkormányzóság megalkotása, Norvégia, Hollandia és Belgium megszállása után ezeket a területeket a Birodalom gazdasági érdekközösségébe kapcsolták. A megszállt országok valutáit a birodalmi márkához rögzítették. Ezekre az államokra nézve tehát adva volt a fix értékmérő, amely lehetővé tette, hogy a fizetési forgalmat nem közvetlenül, hanem a márka alapulvételével a berlini *Verrechnungskassen*¹⁷ keresztül bonyolítsák le. Az európai központi kliring megvalósításához az úttörő lépés az volt, amikor Németország és Olaszország 1940. szeptemberében megállapodtak, hogy fizetéseiket a jövőben egyrészt Olaszországtól, másrészt pedig a Németország által megszállt Belgium, Hollandia, Luxemburg és Norvégia között a német-olasz kliringben bonyolítják le. Ezt követően Németország a többi államokkal is hasonló megállapodásokat kötött. A balkáni hadjárat győzelmes befejezése után Szerbia szintén a Birodalomnak nemcsak katonai, hanem gazdasági befolyása alá is került. A központi kliringszámolásba bevonták tehát Szerbiát is.

A jelenlegi helyzet az, hogy a multilaterális kliring csak a Birodalom által megszállt országok és harmadik államok közötti forgalomban áll fenn. A Birodalom megszállása alatt nem álló országok egymás között számolnak el. Kivétel — tudomásunk szerint — jelenleg csupán a Románia és Bulgária között 1941. július elején létrejött szerződés, amelynek értelmében a fizetési forgalom a *Verrechnungskassen* keresztül kerül lebonyolításra. A *Verrechnungskassen* keresztül történő elszámolás azonban a megszállt országokkal sem tekinthető szabálynak. Így pl. Norvégiának 1941. június 15-én fennállott tizenhárom kliringszerződése közül öt (Dániával, Svédországgal, Spanyolországgal, Szovjet-

¹⁷ A *Verrechnungskasse* az 1934. okt. 16-án kelt (Rgbl. 1934. I. 997. o.) törvény alapján működő közjogi testület (Körperschaft des öffentlichen Rechts), amely a gazdaságügyi miniszter felügyelete alatt áll. Feladata az, hogy végrehajtsa a birodalom, valamint a külföldi kormányok, jegybankok, illetőleg elszámolóhelyek között kötött megállapodásokat, amelyek a fizetési forgalmat részben, vagy egészben kliring útján szabályozzák. Az intézet élén öt tagú igazgatóság áll; a tagokat a birodalmi gazdaságügyi miniszter nevezi ki. A *Verrechnungskasse* kötelezettségeiért a Birodalom felel.

oroszszággal, valamint Törökországgal kötött) szerződése szerint az elszámolás nem a Verrechnungskassen keresztül, hanem közvetlenül történik. A Reichs-Kredit-Gesellschaft 1940. évre szóló jelentése táblázatos kimutatást közöl, amely szerint 1940. év végén a Birodalom által megszállt egyes államokkal a fizetési forgalmat — hazánkon kívül, Jugoszláviát beszámítva — tizenegy állam a berlini Verrechnungskassen keresztül bonyolítja le. Az 1940. év vége óta a Verrechnungskassen keresztül elszámoló országok sorába Horvátország is lépett, s így a résztvevő államok száma ismét tizenkettőre emelkedett.

Ha a Reichs-Kredit-Gesellschaft feljebb említett táblázatos kimutatását kiegészítjük, a következő áttekinthető képet kapjuk:

	Belgium	Hollandia	Norvégia	Lengyel Főkörmányszóság	Szerbia	Románia
Belgium	.	+	+	+	.	.
Hollandia	+	.	+	+	.	.
Norvégia	+	+	.	+	+	.
Lengyel Főkörmányszóság	+	+	+	.	.	.
Szerbia	.	.	.	.	.	.
Bulgária	+	+	+	+	+	+
Dánia	+	+	.	.	.	.
Finnország	+	+	+	.	.	.
Franciaország	+	+	+	.	.	.
Görögország	+	+	+	+	.	.
Horvátország	+	+	+	+	+	.
Magyarország	+	+	+	+	+	.
Olaszország	+	+	+	+	+	.
Románia	+	+	+	+	.	.
Svájc	+	+	+	+	.	.
Svédország	+	+	.	.	.	.
Szlovákia	+	+	.	.	.	.

A táblázatban a „+” azt jelenti, hogy az elszámolás az illető országok között a Verrechnungskassen keresztül történik. Megjegyezzük, hogy a táblázat az 1942. február végi állapotot tünteti fel.

A Görögországgal való fizetési forgalom elvben az olasz kliringintézet (Istituto per i Cambi con l'Estero) útján kerül lebonyolításra. (Hazánk és Görögország közötti fizetési forgalom pl. az Isteambi-n keresztül történik.) Másrésről azonban Németország és Olaszország között megállapodás áll fenn — amint a fenti táblázat is mutatja — hogy a Birodalom és az általa ellenőrzött országokkal való fizetési forgalmat nem az Isteambin, hanem a Verrechnungskassen keresztül bonyolítják le.¹⁸

¹⁸ Donauzeitung, 1941. okt. 14. Neue Zürcher Zeitung, 1941. szept. 26. *Gayda* (Profili della nuova Europa, L'economia di domani. Roma. 1941.) szerint a jövőben az európai államok pénzügyi együttműködése a multilaterális kliring formájában fog megvalósulni. Az államközi kliring alapját a líra és a márka fogja képezni. E két valuta között természetesen rögzített értékarányt kell megállapítani.

IV. Az egyes kliringszerződéseket úgy hozzák egymással kapcsolatba, hogy a multilaterális kliringhez osatlakozott államok nem számolják el fizetéseiket egymás között, hanem bekapcsolódnak a birodalom és az érdekelt államok között létrejött elszámolási viszonyba. A belga adósok pl. a dán importárúk ellenértékét a belga leszámolási helynél, a dán importőrök pedig tartozásukat a dán leszámolási helynél fizetik be a Verrechnungskasse számlájára. Ily módon a német Verrechnungskasse egyedül válik a német katonai közigazgatás alatt álló területek adósává, illetőleg hitelezőjévé és egyedül számol el ezeknek az országoknak az elszámolási helyével. A Verrechnungskassen keresztül történő elszámolás természetesen a bir. márka alapulvételével történik. A belga adós a dán exportőrrel szemben fennálló tartozásának *bir. márka ellenértékét* a brüsszeli Emissziós Banknál fizeti be a Verrechnungskasse számlájára, a dán jegybank pedig a jóváírt bir. márka dán korona ellenértékét fizeti ki a dán exportőr kezeihez. A dán adós viszont dán koronáért megveszi a dán jegybanktól a belga hitelező kielégítéséhez szükséges bir. márka összeget, amelynek ellenértékét a brüsszeli Emissziós Bank fizeti ki belga valutában a belga exportőröknek.

Említettük, hogy a központi kliringben eddig általában csak a Birodalom által megszállt országok és harmadik államok között történik az elszámolás. Egyedüli kivétel Románia és Bulgária, amelyek a Bukarestben 1941 július 1-én megkötött árucseré és fizetési egyezményben a Verrechnungskassen keresztül történő elszámolásban állapodtak meg. A szerződés értelmében a bolgár részről exportált árukat levában, vagy birodalmi márkában, a román részről exportált árukat pedig leuban, vagy birodalmi márkában kell számlázni. Az a román adós, akinek a levában kiállított számlát kell rendezni, köteles a német-bolgár kliring útján oly összegű birodalmi márkát a bolgár hitelezőnek átutalni, hogy ez számlakövetelését 1 bir. márka = 52.50 leva alapon megkapja. Viszont a bolgár adós oly összegű bir. márkát tartozik a német-román kliring útján román hitelezőjének átutalni, hogy a hitelező, 1 bir. márkát 59 leunak számítva, exportált árujának leuban számlázott értékét megkapja. Ha az átutalandó összeg a leván, leun vagy a bir. márkán kívül harmadik valutára szól, az adós oly bir. márka összeget köteles átutalni, amely a harmadik valutának a berlini hivatalos jegyzése (német birodalmi belföldi elszámolási árfolyam) alapján adódik.

V. Az európai többoldalú kliringelszámolás működésének az eredményét még igen nehéz lemérni. A háborús viszonyok hatása alatt álló árucsereforgalomból alig lehet a jövőre következtetni. A jövő fejlődésének a megítélésénél különösen két szempontot nem szabad figyelmen kívül hagyni: 1. a központi kliring nehézségét és 2. a kliringszerződések és a devizagazdálkodás közötti összefüggést.

ad 1. Nem szabad ugyanis elfelejteni azt, hogy a kliring sem nem lényeg, sem nem cél, hanem csak eszköz, s még hozzá meglehetősen sok adminisztratív ténykedéssel egybekötött nehézkes eszköz. Kétséges, vajjon a jövő fejlődése kedvezni fog-e a nehézkesebb, lassúbb mechanizmusnak és nem fogja-e előnyben részesíteni a gyorsabb és egyszerűbb eljárási módokat. A központi kliringnek nagy hátránya a közvetlen elszámolással szemben az, hogy a fizetési megbízásoknak a központi kliringhelyen keresztül kell

menniök. Bármennyire tökéletes is legyen a központi kliringhely adminisztratív berendezése, az eljárást mégis csak meglassítja. Igen érdekes, hogy a meggyorsításra irányuló törekvés már most, a kezdet kezdetén is jelentkezik. A román-bolgár kliringszerződés pl. oly rendelkezést tartalmaz, hogy a román és bolgár kliringhelyek (a konkrét esetben a két jegybank) fizetési megbízásaikat egymásnak közvetlenül adják és megbízásaikról csupán másolatot küldenek a berlini Verrechnungskassenek. A szerződés szerint a két kliringhely haladék nélkül kifizeti a kedvezményezettnek a Verrechnungskasse által javukra írt bir. márkaösszeg ellenértékét, leuban, illetőleg levában anélkül, hogy tekintettel lenne a kliringszámla állására. Ezévi január elején a horvát és a szerb jegybank között is megállapodás jött létre, amely szerint fizetési megbízásaikat a jövőben közvetlenül adják egymásnak úgy, hogy a Verrechnungskasse részére adott fizetési megbízások másolatát közvetlenül elküldik egymásnak.

Nem szabad szem elől téveszteni azt sem, hogy a központi kliringnek a célja, vagyis, hogy az esetleges kliringszaldók a központi kliringben résztvevő államok között kiegyenlítettessenek, egyszerűbb módon is elérhető. Nincsen szükség arra, hogy minden elszámolás a központon keresztül történjék. Az érdekelt államok a kétoldalú kliringszerződések mellett is időnként megállapodhatnak abban, hogy szaldóikat egymással kompenzálják. A multban erre nem egy precedenst láthatunk.

ad 2. A másik figyelemreméltó szempont az, hogy a kliringszerződéses állapot, valamint a devizakorlátozás szoros összefüggésben áll egymással. Az pedig, vajjon van-e szükség devizakorlátozásokra, attól függ, milyen az ország fizetési mérlegének egyensúlyhelyzete. A devizagazdálkodás, a vám- és kontingenspolitika mellett, az egyik legfontosabb eszköz a fizetési mérleg egyensúlyának a biztosítására. A központi kliring csak akkor működhetik, ha az ország fizetési mérlege egyensúlyban van. Az egyes kliringfelelősek csak akkor kompenzálhatók, ha tényleg van kompenzálásra lehetőség is. *Zökkenésmentes transzfernek az alapjai mind a multban, mind a jövőben, csupán az egészséges gazdasági kapcsolatok lehetnek.* Csak az egészséges gazdasági vérkeringés, a kiegyenlített tőke- és áruforgalom tesz lehetővé az egyensúlyban lévő nemzetközi fizetéseket, történjék ez akár arannyal, akár központi kliring útján.

COTTÉLY ISTVÁN.

ADÓZTATÁS AZ ÁTLAGHOZADÉK ALAPJÁN.

I.

Az adók fejlődésének egyik legjelentősebb tényezője az adóztatás igazságosságának eszméje. Társadalombölcselek és pénzügytani írók minden korban érdeklődéssel keresték az adóteher helyes megoszlásának elméleti szabályait és a politikusok, törvényhozók — ha ezeket az elveket helyeseknek ítélték — igyekeztek azokat jogszabályokká tenni. A pénzügyi politika különösen abban az esetben tette magáévá az adóigazság követelményeit, ha azok nemcsak a meglévő adóteher újabb elosztását kívánták, hanem az adóteherviselés alá olyanok bevonását is hangoztatták, akik eddig még nem vettek részt a közteherviselésben. Az adóigazság eszméje így sok esetben az adóztatás kiterjesztésének és fokozásának gondolatával találkozott s az eszmei célkitűzést gyakorlati szükség-szerűség is támogatta.

Az adóztatás igazságosságának a pénzügyi jogalkotásban mindig megvolt a szerepe, bár az igazságosság fogalmának értelmezése az idők folyamán sokszor és lényegesen változott. Különösnek tűnik, ha arra gondolunk, hogy a fogyasztási adókat — amelyeket ma az arányos teherviselés elvével ellenkezőeknek, antiszociálisoknak és igazságtalanoknak szoktunk mondani — annak idején az adóigazságosság nevében kívánták rendszeresíteni. Azonban a fogyasztási adók — akcizák — a kiváltságos osztályokat is terheltek volna, s így akkoriban valóban a teherviselés egyenlősítését s bizonyos mértékben arányosítását szolgálták. Az egyenesadók legújabb fajtát, a jövedelmi adót a liberalizmus eleinte éppen az igazságosság hangoztatásával vetette el és csak később lett a liberális felfogás a jövedelemadó hirdetője, utóbb a szocializmussal együtt. A regresszív hatású adókkal szemben kezdetben a proporcionalitás jelentette az igazságosság megvalósítását s csak később, az individualizmus világszemlélete s a vele bizonyos fokban ellentétes szocialis tanok hatására kezdték hirdetni a progresszivitást, mint az igazságos adóztatás alapvető követelményét. A látszólagos ellentmondásokat érthetővé teszi, ha tekintetbe vesszük a gazdasági, pénzügyi, társadalmi viszonyok változását, s ha a fejlődő közgazdasági, pénzügytani elméletet sem hagyjuk figyelmen kívül. Más adók, másfajta adókulcs látszott igazságosnak a rendi államban, más a merkantilizmus korában, ismét más az egyre fejlődő kapitalizmusban, majd a szocialista, nemzeti szocialista eszmék megvalósulása idején.¹

Az adórendszerek fejlődése igen változatos s az egyes országokban eléggé eltérő, egy jelenség azonban majdnem minden kultúrállam újkori adótörténetében megtalálható, s ez a jövedelem-

¹ L. Mann, Fritz Karl: Steuerpolitische Ideale. Jena, 1927.

adó karrierje. Az individualizmus helyesnek találta, mert az adónál az egyéni, személyi körülményeket a legnagyobb mértékben számításba lehet venni, a szocializmus a benne jól megvalósítható progresszió miatt propagálta, a demokrata felfogás a parlamentarizmus egyik eszközét látta benne; az adó behozását és fejlesztését az erős iramban fejlődő gazdasági élet, a nagy vagyonok keletkezése lehetővé tette s a pénzügyi kormányzat is szívesen vette az újonnan feltárt bevételi forrás kihasználási lehetőségeit. A jövedelemadó ellen korábban felhozott kifogások lényegtelenekké váltak, előnyei egyre inkább jelentkeztek, az államok sorra megvalósították s a jövedelemadó vezetőszerepre jutott az egyenesadók között. Angliában a korábban hozadéki adó szerű „income tax” lassanként valóságos jövedelemadóvá fejlődött, Németországban kialakult a legtisztább fajú valóságos jövedelemadó s a francia és olasz adórendszerben is egyre inkább tért nyert a jövedelemadó eszméje. A többi európai államban általában szintén ugyanez a folyamat ment végbe s a jövedelemadó szinte útban volt affelé, hogy „egyetlen adóvá” váljék.²

A jövedelemadó tökéletességének mánora azonban lassanként szétfoslott, mert kiderült, hogy többet vártak tőle, mint amennyit adhatott. Az állandóan fokozódó közterhek idején szó sem lehetett róla, hogy mint egyetlen adó minden pénzügyi szükségletet kielégítsen. A közgazdaságtan s a gazdasági lélektan tudományának fejlődése alapján kiderült, hogy az adózók összes lelki tulajdonságait és egyéni körülményeit képtelen számításba venni, s hogy a teherviselő-képesség egyéni különbségei következtében tökéletesen arányos tehermegosztást ez az adónem sem biztosíthat. Ehhez járult még az a tény, hogy a valóságos adóerő megragadása, tehát a jövedelemadó alapjának pontos megállapítása sok esetben technikai okokból alig lehetséges. Különösen ott mutatkoztak nehézségek, ahol az adóerő nem jelentkezett külsőleg tapasztalható adó tárgyakkban. Az adómorál — még a legmagasabb erkölcsi nivójú országokban is — sajnos, távol állt attól, hogy a bevallások alapján a jövedelemadó valóban a tényleges jövedelem után legyen kivethető.

A jövedelemadó nem tűnt el, — mert arra alig van példa, hogy az állam egy újonnan létesített adót (a rendkívüli adóktól eltekintve) később teljesen elhagyjon — azonban az idők folyamán meglehetősen csökkent a nimbusza. A tőkekoncentrációs vállalati formák gazdasági eredményének adója: a társulati adó egyre fontosabb bevételi forrás lett az egyéni jövedelmek adója mellett, új versenytársként jelent meg s állandóan fejlődött a forgalmiadók különféle változata s az egyenesadók között továbbra is megmaradtak a többek által pusztulásra ítélt hozadéki adók. Kétségtelen, hogy a jövedelemadó eszméje, a személyi körülmények adóerőt befolyásoló szerepének felismerése a hozadéki adókra is hatott és sok helyen a hozadéki adók rendszerét a jövedelmi adó gondolata

² L. *Teschemacher*, Hans: Die Einkommensteuer. Handbuch der Finanzwissenschaft. II. köt.

szinezte át, vagy legalábbis egyes hozadéki adóknál a személyes körülmények figyelembe vételére került sor.³ A személyes szempontok érvényesítése lassanként olyan mérvű lesz, hogy a pénzügytani irodalomban az adórendszer túlzott szubjektíválása ellen kezdenek hangok hallatszani.⁴ Mindamellett a hozadéki adók lényegileg megmaradtak tárgyi jellegű adóknak, amelyek nem az egyéni, különleges, hanem az általános és átlagos adóerőt kívánják megragadni.

A hozadéki adóknak tárgyas, általános és átlag-adóztatási jellege előnyük és egyben hátrányuk is, mind az egyes adózók, mind az adóztató közösség szempontjából. Előnyös a hozadéki adó a kincstár szempontjából, mert biztos, állandó és előre megközelítően jól kiszámítható, többnyire aránylag egyszerű kivetési munkával járó bevételt jelent s előnyös az adózónak, mert a magán-gazdaságba kevésbé behatoló, nem zaklató s jogi nehézségeket nem támasztó adó. Hátránya a legtöbb hozadéki adónak, hogy mervé válhat, az adóerőt nem teljesen fogja meg s különösen a többlethozadékot nem éri el; az egyes adózó szempontjából, hogy az egyéni, személyi, rendkívüli körülményeket általában még méltányos esetekben sem veheti tekintetbe. Az adókiivetés technikája szempontjából nézve hátrányt jelent, hogy egyes hozadéki adóknál — különösen a földadónál — az adóalap első megállapítása meglehetősen nagy és költséges munka — gondoljunk csak a földadó-kataszter készítésének költségeire — előnye azonban, hogy később ezeknél az adóknál a kivetés egyszerű számszaki műveletre korlátozódik. Legtöbb hozadéki adónál megvan az a kétségtelen könnyebbség is, hogy a kivetés külsőleg látható s mennyiségszerűleg mérhető tényekből indul ki. S végül megvan a hozadéki adóknak az a gazdasági és termeléspolitikai érdemük, hogy az átlagos adóerőt adóztatván meg, a többleteredményt nem sujtják, hanem szinte jutalmazták.

Az adóztatás igazságosságának eszméje természetesen azt kívánja, hogy az adóztató hatalom az átlagos erőt ne vaktában, ötletszerűen s a valóságtól messze eltérően állapítsa meg, hanem a potenciális adóerőt lehetőleg jól megközelítse. Erre a célra irányul minden olyan törekvés, amely a hozadékot nyújtó üzem legfontosabb elemeit elméleti alapon nyugvó és tapasztalatilag igazolt rendszerbe foglalja, amely megbízható következtetési alapot ad az elérhető hozadék nagyságára vonatkozóan. Az ilyen adóalap becslési schémák — becslési keretek — ott is kielégítő eredménnyel alkalmazhatók, ahol az adó kivetése különben egyéni bevallás alapján történnék, azonban az adó csekélyége a bevallások feldolgozásával járó költségeket is alig térítené meg, vagy ahol az adóalapot még bevallás alapján sem lehet helyesen megállapítani, s

³ Ennek több esetét látjuk a magyar adójogban is. Az egyenesadóreform előtti jogállapotra vonatkozóan lásd: *Schmidt Adám*: Személyi elemek a hozadéki adóztatásban c. cikkét. Az adó, 1939 évfolyam.

⁴ L. *Terhalle Fritz*: Steuerumbau als Aufgabe für morgen. Finanzarchiv, 1941. 1.

így azt becsülni kell. A schematikus adóztatásnak legnagyobb jelentősége a földadó esetében van, de szerephez juthat a saját tulajdonban álló házak és a kisiparosok adójánál is. Utóbbiaknál a külső körülmények alapján való adómegállapítás feltétlenül eltérést jelent a bevallásos rendszertől, ez az eltérés azonban mind az adózónak, mind a kincstárnak érdekében áll.

A becslési kereteknek legfontosabb követelménye, hogy lehetőleg csak lényeges s ne nagyszámú elemet foglaljanak rendszerbe, olyanokat, amelyek a hozadék-képességre valóban megfelelő következtetési alapot nyújtanak, s ezeket az elemeket helyesen értékelje. Ha ilyen rendszeres, jól kidolgozott, egyszerűen kezelhető schéma áll rendelkezésre, akkor az adókievetés meglehetősen egyszerű dolog, az adóhatóságoknak nem ad sok munkát és jogi konverziákra sem nyújt alkalmat. Ha a becslési adómegállapítási schéma helyesen készül el, akkor a rajta alapuló adókievetés, ha nem is lesz a kisebb jelentőségű egyedi körülményeket is tekintetbe vevő — mert hisz az átlagos adóerőt fogja megtalálni — de igazságtalan mégsem lesz.

A továbbiakban a földadóra, házadóra és kereseti adóra vonatkozó becslési kereteket, ill. utóbbi kettőnél a tételes adóztatási rendszert vesszük tárgyalás alá, a tételes magyar adójogot tartva szemelőtt, azonban a földadónál a külföldi pénzügyi közigazgatási technika egyik figyelemre méltó alkotását is vizsgálni fogjuk.

II.

A hozadéki adók között a földadó a legrégebb. Agrárországokban s minden kezdetlegesebb fejlődési fokon álló társadalomban, ahol a nemzeti jövedelem legnagyobb része mezőgazdaságból, állattenyésztésből folyik, s ahol a vagyon is főként földben fekszik, a föld megadóztatására hamar sor kerül. A földadó azután akkor is megmarad, amikor a viszonyok változásával a földbirtokból származó jövedelem s a földvagyon jelentősége relative csökken, mert az állam nem szokott lemondani a csökkent fontosságú adóbevételről sem. A föld megadóztatása történhetik a föld hozadéka alapján s történhetik a földbirtok, állatállomány és felszerelés vagyonértéke szerint is; bennünket a hozadéki földadó érdekli.

A hozadékok egészen durván a föld területének nagysága szerint lehet számítani, azonban kissé fejlettebb gazdálkodásnál is az adóztató a föld termésének mennyiségét veszi alapul. További fejlődési fokon nem a nyershozadék, hanem a költségek levonásával kiszámított tisztahozadék lesz az adóalap. A földbirtok termését, a termelés költségeit, s így a bruttó- és nettó-hozadékot egyes gazdaságokként és évenként külön-külön megállapítani szinte lehetetlen, de minden esetre igen költséges munkafeladat lenne. Nehézséget okoz már az is, hogy a saját háztartásban elfogyasztott termés és a költségelemek egy része, pl. a saját munka pénzben alig kifejezhető; a terméseredmények állandó változása minden évben új megállapítást tenne szükségessé, ami különösen a kisebb földbirtokoknál okozna aránytalanul nagy költséget. A pénzügyi

közigazgatás a legtöbb országban megelégszik a hozadék átlagszerű becslésével és azt a célt tűzi maga elé, hogy a bruttó-hozadék végett a föld termőképességét, ill. ezen az alapon a közönséges gazdálkodás mellett tartósan nyerhető középtermés értékét állapítsa meg, amelyből a nettó-hozadék végett a gazdálkodás rendes költségei levonásba kerülnek.⁵ A „közönséges“, „tartós“, „középtermés“, „rendes“ szavak mind arra mutatnak, hogy nem egyedi és egyszeri, hanem átlagos és állandó hozadékot szándékozik az adótkivető hatóság leszögezni. Ennek a célnak megvalósítására szolgálnak a hozadéki kataszterek.

A *hozadéki kataszter* az adó kivetéséhez szükséges adatokat s köztük, mint legfontosabbat, a föld átlagos tiszta hozadékát, az u. n. *kataszteri tisztajövedelmet tartalmazza*. Az átlagos nyershozadék megállapításához a földterület nagyságát, a föld művelési ágát és minőségét kell ismerni; a tisztahozadék kiszámításához szükséges a termékek átlagárának és a rendes gazdálkodás költségeinek ismerete is. Mindezeknek az adatoknak összegyűjtése igen nagy és költséges munka, azonban. — eltekintve attól, hogy a legnagyobb munkára, a földterület felmérésére egyéb (magánjogi) okokból is szükség van — ha egyszer megvan a kataszter, az adó kivetése és előírása egyszerű számszaki műveletté válik. A föld hozadék-képességében beálló fontosabb változások állandó nyilvántartásával és figyelembevételével a katasztert az állam hosszú időn át szokta a földadó kivetés alapjául használni. A termékek árak, termelési költségek s több más körülmény változását a kataszter nem tünteti fel, s így az u. n. kataszteri tisztajövedelem az idők folyamán elég lényegesen eltérhet a valóságos jövedelemtől. A földadó-kataszterben feltüntetett tisztajövedelem jelentősége azonban még így is megmarad, mert a helyesen megállapított kataszteri tisztajövedelem egyes földbirtokok hozadékának, hozadéki értékének arányát továbbra is mutatja és így a földadó arányos eloszlását, valamint a földbirtok *vagyonértékének* arányos kiszámítását megfelelő szorzószám alkalmazása mellett lehetővé teszi. A földadónak a többi egyenesadókhöz való aránya természetesen meglehetősen eltolódhatik s ennyiben az igazságos adóteher-megoszlás sérelmet szenvedhet.

Fentiekből kitűnőleg a földadó-kataszter legfontosabb feladata a hozadék-képesség helyes feltüntetése. A hozadék-képesség elemei közül a földterület nagyságát tisztán technikai művelet — felmérés — határozza meg, a művelési ág felvétele általában szintén nem jelent problémát, a föld termőképességének, minőségének megállapítása azonban már jelentős elméleti és gyakorlati szaktudást igénylő becslési munka. Ezt a becslési munkát nagymértékben megkönnyíti, ha a becslést végző pénzügyi közigazgatási közegeknek megfelelő becslési keret áll rendelkezésükre.

A föld termőképességére elsősorban a talaj agrokémiai összetétele van hatással. E mellett figyelembe veendő a talaj felszíni alakulása, víztartalma, művelési állapota s nagymértékben az idő-

⁵ V. ö.: 1875 : VII. t. c. 8. §. (F. H. Ö. 8. §. Ut. (1) bek.)

járás. A klimatikus viszonyok között az évi átlaghőmérséklet, a napsütéses és fagymentes napok száma, a csapadék mennyisége és időbeli eloszlása, a széljárás iránya a legfontosabbak. Mindezeknek a tényezőknek figyelembevételével csak a termőképességet magát lehet meghatározni, amiből a termék mennyiségére vonhatunk le következtetést, de a mezőgazdasági üzem tisztahozadékára vonatkozóan még alig kapunk adatot. Ehhez ismernünk kell az egyes földdaraboknak — parcelláknak — az üzemen belül való elhelyeztségét, az egyes földdarabok számát, nagyságát és alakját, az üzem központjától és egymástól való távolságukat, tehát az u. n. belső fekvést. Ismernünk kell továbbá az üzem külső, gazdasági fekvését is, vagyis a termékpiactól, munkáspiactól való távolságát, a szállítási és fuvarozási viszonyokat, stb. Az üzem tisztahozadékának megállapítása csak ezeknek az összes említett körülményeknek ismeretében válik lehetségessé. Legfontosabb természetesen mégis a termőképesség megállapítása s ennek becslési eljárását teszi könnyebbé és gyorsabbá, ha elemei kellően értékelve megfelelő rendszerbe vannak foglalva.

Az egyes mezőgazdasági üzemek hozadéki értékének megállapítása külön-külön még így is igen nagy munkát róna a közigazgatásra. Éppen ezért a hozadéki kataszter készítése rendszerint úgy történik, akár van becslési schéma, akár nincs, hogy vidékenként egy bizonyos konkrét üzem hozadékképességét számítják ki s a többi üzem hozadékképességét ehhez az üzemhez való hasonlítás útján becsülik meg. Minél tökéletesebb a mintaüzem (mintatér) termőképességének megállapítása s minél gondosabb az azzal való összehasonlítás, annál használhatóbb, igazságosabb a valósághoz közelebb álló lesz a hozadéki kataszter.

Meg kell jegyeznünk, hogy a föld termőképességének és hozadéki értékének megállapítása becslési keretek nélkül, pusztán gyakorlati alapon is lehetséges s a régebbi kataszterek készítésénél ez játszotta a nagyobb szerepet. A becslési keretek alkalmazásának azonban meg van az az előnye, hogy nem csak pontosabb és tárgyilagosabb eredményt ad, hanem az is, hogy az egész országra nézve egységes és azonos alapra helyezi a becslést s így egyes vidékenként nem jöhetnek létre aránytalan adóztatásra vezető indokolatlan eltérések. A keretekbe be nem szorítható különleges körülmények értékelésénél s általában a becslési keretek alkalmazásánál a helyes gyakorlati gazdasági érzék természetesen ugyanúgy szükséges, mintha ez lenne a becslés egyetlen alapja.

A földadóra vonatkozó általános megállapítások után vizsgálat alá vehetjük, hogy a tételes magyar pénzügyi jogban milyen szabályokat találhatunk a kataszteri tiszta jövedelem, különösen a föld hozadékképességének megállapítása tekintetében.

III.

Magyarországon a földadó jelenleg is érvényben lévő rendszerét az abszolút korszakban az 1850. évi március 4-i nyílt parancs hozta be, s a földadókivetés alapja egészen 1884-ig az 1850-től 1859-ig, illetőleg Erdélyben 1867-ig terjedő idő alatt ké-

szített ideiglenes földadó kataszter volt. Az 1875:VII. t.-c. új földadó kataszter készítését rendelte el, a munkálatok 10 évig tartottak s véglegesen 1885-ben fejeződtek be. A kataszteri tiszta jövedelmet 7 művelési ág (szántóföld, kert, rét, szőlő, legelő, erdő, nádas) és 8 minőségi osztály szerint állapították meg. A tiszta jövedelem becslése céljából az országot kerületekre, ezeket becslőjárásokra osztották fel. A termésátlagot a becslőjárás (osztályozási vidék) nagyobb részében szokásos gazdálkodási rendszernek megfelelően, a terményárakat hat évi átlaggal — illetőleg az 1881:XL. t.-c. szerint még további évek figyelembevételével, — a termelési költségeket szintén hat évi átlaggal számították s így állapították meg minden művelési ágban, ill. minőségi osztályban az 1 kat. holdra eső kataszteri tiszta jövedelmet és állították fel minden művelési ágban, ill. minőségi osztályban u. n. „járási mintateret”. Az egyes földrészletek osztályozása azután a járási mintateret alapján községenként kijelölt mintateretkhez való hasonlítás útján történt.

Az 1909:V. t.-c. a földadó arányosabbá tétele végett a téves osztályozások helyesbítésére s az időközben beállott művelési ágváltozások keresztülvezetésére bizonyos kiigazítási munkálatokat rendelt el. Ez a kiigazítás az 1912. év végén fejeződött be, azóta újabb általános kiigazítás nem volt. A földadó alapja Magyarországon tehát még jelenleg is az 1875:VII. t.-c.-kel elrendelt és az 1909:V. t.-c. alapján kiigazított földadókataszter, kiegészítve az egyéb törvényekben elrendelt változások feljegyzésével.

Hogy a földadókataszter készítése annakidején miképen, milyen becslési módszerrel történt, annak ma már csak történeti jelentősége van. Az érvényben lévő tételes pénzügyi közigazgatási jog szempontjából az érdekel bennünket, hogy a hozadéképesség becslése — ha arra szükség van — jelenleg milyen szabályok szerint megy végbe. Ilyen becslésre s ennek alapján a kataszteri tiszta jövedelem megállapítására az ú. n. osztálybasorozás eseteiben kerül sor. Földbirtokoknak új osztálybasorozását a földadókataszterben nyilvántartandó változások néhány esetében — részletes felmérés, mérnöki helyszínelés, tagosítás, földfeldarabolás, vagy másnemű birtokrendezés, földadó alá nem eső földrészleteknek adókötelessé válása, művelési ágban állandó jellegű változás beállása s a kataszteri tiszta jövedelem aránytalansága és igazságtalansága címén a birtokok kérelmére vagy az osztályozás hivatalból történő felülvizsgálata esetére — rendeli el a törvény.⁶

Ezekben az esetekben új mintateret kitzésére is sor kerülhet, általában azonban az új osztálybasorozás az eredeti járási mintateretkkel való összehasonlításon alapul. A hozadéképességnek a mintateret kitzése, s a földdarabok osztálybasorozása alkalmával való megállapításához a becslőjárások és osztályozási vidékek adják a becslési kereteket.

Az F. H. Ö. 18. § (1) bek.-hez adott végrehajtási utasítás 27. pontja útmutatást tartalmaz arra vonatkozóan, hogy a mintateret kitzésénél mire kell tekintettel lenni, milyen tulajdonságokat kell részletesen leírni. Eszerint figyelembe veendő s részletesen leírandó az egyes mintateretk fel- és altalaja, szántóföldeknel a fekvés és a felszín alakulása, a munkálhatóság, nedvtartósság, termőerő, főtermények, a használat mikéntje; kerteknel a fekvés, munkálhatóság, az éghajlati viszonyok befolyása és a hasznosítás módja; réteknel a fekvés, a nedvesség foka, a füvek minősége, a kaszálhatóság száma, a széna minősége; szőlőknel a fekvés, lejtés, fagyoknak kitettség; legelőknél a fekvés, lejtés, gyepesedés, a legeltethető időtartama; erdőknél az üzem mód, vágás-

⁶ F. H. Ö. 18. §.

forduló, fanem, elegyarány, termőhelyi jóság, fekvés, lejtés, éghajlat minősége; nádasoknál a vízállandóság, a nád sűrűsége-ritkassága, szálának vékonysága-vastagsága, rövidegsége-hosszúsága, egyenessége-görbesége, felhasználási lehetősége; végül általában a termőképesség és a termést előnyösen vagy hátrányosan befolyásoló minden jelentős tulajdonság. Az itt felsorolt tényezők valóban a föld termőképessége meghatározásának elemei; arravonatkozóan azonban, hogy az egyes tényezők hogyan értékelendők, milyen viszonyban álljanak egymással s hogy az egyes minőségi osztályokban minő mértékben és arányban kell megenniük, erre vonatkozóan a végrehajtási utasítás vagy más rendelet külön útmutatást nem ad; erre szolgál azonban a járási mintatér-jegyzék.

Az egyes földbirtokok osztálybasorozása pedig úgy történik, hogy „a kataszteri helyszínelési becslőbiztos az egyes földrésztleteket... a tényleges állapotnak megfelelő művelési ágba és a minőségüknek megfelelő s a mintaterek által képviselt osztályokba felveszi és a megállapított minőségi osztály... bejegyzí”. (U.t 29.) Az osztálybasorozás az okl. gazda helyszínelési becslőbiztosnak a gazdasági főiskolán erre vonatkozóan szerzett képessége és tapasztalati tudása, az osztálybasorozásnál közreműködő két gazdabizottsági tag, az érdekelt birtokos vagy képviselője véleményének meghallgatása alapján történik. Ennek a rendszernek legfőbb előnye, hogy a különleges és általános szabályokba nem foglalható egyedi körülmények jobban értékelhetők és érvényesíthetők.

IV.

Németországban a földadót legutóbb az 1936. december 1-jei törvény (Grundsteuergesetz) szabályozta. A törvény szerint földadó szedésére a községek jogosultak, a területükön levő földbirtokok után. Az adóalap kiszámítására vonatkozó szakasz értelmében: „A megadóztatás tekintetében az egységérték (Einheitswert) mértékadó, amely a birodalmi értékelési törvény szerint az adótárgyra vonatkozóan megállapítottat.” (GrStG., §. 10.) A birodalmi értékelési törvény (Reichsbewertungsgesetz; első, 1925. augusztus 25-i szövegét több törvény módosította, jelenleg az 1934. október 16-i törvény van érvényben) a mező- és erdőgazdasági vagyon egységértékére vonatkozóan azt a szabályt adja, hogy az egységérték a hozadéki értékkel egyenlő, amely a tiszta hozadék 25-szöröse. A tiszta hozadék az üzem gazdasági rendeltetésének megfelelő gazdálkodás mellett éveken át átlagosan, tartósan elért hozadék, a szokásos körülmények között, rendszeres, általánosan szokásos és bérmunkásokkal folytatott gazdálkodást feltételezve. Ugyancsak az értékelési törvény rendelkezései szerint a hozadékképesség megállapításához minden körülményt figyelembe kell venni, amely a gazdasági eredményre hatással lehet, így a talaj minőségét, felszínét, a klimatikus viszonyokat, az üzem u. n. belső fekvését, a forgalmi és piacviszonyokat, stb. Az értékelési törvény részletes rendelkezéseket tartalmaz az összehasonlítás alapjául szolgáló üzemeknek (Vergleichsbetriebe) a maximális teljesítményt adó üzemhez (Reichsspitzenbetrieb) való viszonyának meghatározására (Reichshundertatz) vonatkozóan.

A birodalmi értékelési törvények a mezőgazdasági ingatlanok értékelését szabályozó rendelkezéseit a földbecslési törvény (Gesetz über die Schätzung des Kulturbodens; Bodenschätzungsgesetz 1934. október 16-áról) egészíti ki és könnyíti meg az értékelés vég-

reahajtását. A törvény szerint az adó igazságos megoszlása, a földhasználat tervszerű kialakítása s a fedezeti alapok helyesbítése céljából a birodalom mezőgazdaságilag hasznosítható területére vonatkozóan becsléssel végrehajtani. (§. 1.) A becslés kiterjed a földalkat (állapot) szerinti felvételezésére és a hozadékképesség megállapítására; utóbbinál csak a természeti hozadéki feltételek jönnek számba, a gazdasági feltételek figyelmen kívül maradnak. (§. 2.) A törvény rendelkezést tartalmaz a becslés irányítására, a mintaterek kitűzésére, a birodalmi és tartományi becslési tanácsok s a becslobizottságok létesítésére s ezek határozataira vonatkozóan (§. 5.—8.), az eredmények nyilvánosságra hozatalára, a jogorvoslati eljárásra, az eredménynek a kataszterbe átvezetésére vonatkozóan (§. 9—11.), a változások esetén szükséges pótbecslések s a becslések 20 évenkénti rendes felülvizsgálata (§. 12—15.), az erről eljáró hatóságok teendői tekintetében és felhatalmazást ad a pénzügyminiszternek a végrehajtásra. (§. 14—16.) Ennek a felhatalmazásnak alapján adta ki 1935-ben a német birodalmi pénzügyminiszterium az u. n. *becslési kereteket* (Schätzungsrahmen mit Erläuterungen), melyeknek részletesebb ismertetése célszerűnek látszik.

A német pénzügyi közigazgatás már az említett törvény életbelépte előtt is alkalmazott bizonyos becslési kereteket.⁷ Ezek a becslési keretek szélesebb feladatkört kívántak betölteni, mert a hozadékképesség mellett a többi körülményre is tekintettel voltak, amelyek az üzem hozadéki értékét befolyásolhatják. Az értékelési tanács egy konkrét üzem eredményeihez hasonlítás alapján külön kereteket dolgozott ki a szántóföldre, rétre és legelőre. Szántóföldnél elsősorban a talaj minőségét vizsgálták — összetételét, a termőréteg mélységét, humustartalmát — figyelembe vették a föld felszínét, egyenletességét, művelési állapotát, vízlevezetési viszonyait s különösen az időjárást; az időjárás keretén belül a hőmérsékleti viszonyokat, a beérési időtartamot, a csapadék mennyiségét és eloszlását. A talaj vizsgálata alapján kapott értékszámot csökkenteni vagy növelni kellett a klimatikus viszonyok vizsgálata alapján kapott értékszámmal s így jutottak a föld végleges értékszámához. (Ackerendzähl). Réteknél a hozadékképesség becslése az átlagosan aratott termés mennyisége és minősége alapján történt, a mennyiségbe beszámítva az előés utókaszálást is, a minőséget pedig 3 osztályba sorozva; itt a talaj összetételét és az időjárás hatását külön nem vették figyelembe. Legelőknél a hozadékképesség becslésére a legelési időtartam és a legeltethető állatok száma szolgáltatta az alapot. A termőképesség és hozadékképesség elemeinek értékelése megfelelő táblázatok használatával történt. Az üzemnek az összehasonlítási alapüzemhez való viszonyát az egyes művelési ágaknak az üzemben belül való részesevése arányában összegezett értékszám mutatta (Bodenklimazahl), ennek az üzem területével való szorzata adta az üzem hozadéki értékszámát. Az említett becslési keretek ezenkívül az üzem belső és külső fekvését is figyelembe veszik és az épületek, felszerelés értéke is számításba jön.

A birodalmi pénzügyminiszter által 1935-ben kiadott becslési keret a fentismertetett rendszertől némileg eltér. Becslési keret csak a szántóföldre (Acker) és együttesen a rétre, legelőre (Grünland) van kidolgozva s az időjárás hatásának figyelembevétele máskép történik; a belső és külső fekvésre ezek a becslési keretek nem terjednek ki.

⁷ L: Rothkegel—Herzog: Das Verfahren der Reichsfinanzverwaltung bei der Bewertung landwirtschaftlicher Betriebe. Berlin, 1928.

A szántóföld becslési kerete (Ackerschätzungsrahmen)⁸ 8, illetőleg 9 talajfajta — homok, agyaggal kevert homok, agyagos homok, erősen agyagos homok, homokos agyag, agyag, nehéz agyag, erősen kötött agyag és lápföld — különböztet meg s ezeket 2—5 — diluviális, alluviális, lösz, mállási, kőtartalmú — keletkezési fajra osztja. Az egyes földfajták bizonyos állapotfokozatokba vannak sorolva, amelyek az időjárás, a növényi állag, felszínalakulás, talajvíz és a használat módjának tartós hatását mutatják. Az 1. fokozat a legkedvezőbb, a 7. a legkedvezőtlenebb állapotot jelenti. Amint látjuk, az időjárás hatását itt már részben magában a táblázatban veszik számításba.

A földeket a földfajta, keletkezési osztály, állapot fokozat szerint osztályokba sorozzák, amelyeknek megvan a maguk értékszám, illetőleg értékszám határa. Az értékszámok voltaképpen viszonyszámok, az illető földdarabot a Németbirodalom legjobb, százzal értékelt földjéhez viszonyítva. Az értékszámok meghatározásánál közepes időjárást — 8 fok évi hőmérséklet és 600 mm évi csapadék —, sík vagy gyengén lejtős fekvést s átlagos gazdasági körülményeket tételeztek fel. Ezek a számok az ú. n. talajértékszámok (Bodenzahlen); a többi természeti tényezők figyelembevétele — időjárás, fekvés, stb. — vezet a szántóföld-értékszámokhoz (Ackerzahlen). Ezeknek a körülményeknek érvényesítése a talajértékszámából való levonás, vagy ahhoz hozzáadás útján történik.

A becslési kerethez adott tájékoztatás szerint a talaj fajtájának megállapításánál annak átlagos jellegét kell nézni. A keletkezési osztályba és az állapot-fokozatba sorozáshoz a tájékoztatás szintén részletes útmutatást ad. Az állapot-fokozatok beosztása együttesen veszi tekintetbe a föld öregedési és fejlődési állapotát. Az egyes földdaraboknak keletkezési osztályba és állapot-fokozatba való besorozása a tájékoztatásban felsorolt ismérvek alapján elég egyszerű feladat.⁹

Az 1. állapot-fokozatba tartozó talaj jellegzetességei: A termőréteg éles határának hiánya, különösen fokozatos átmenet a humuszban gazdag felsőréteg és a kevésbé humusz- és mésztartalmú altalaj között, rozsdafoltok hiánya és semmi nyoma a savasodásnak; jó termőrétegstruktúra nagyobb mélységben is. Talajvízes földek ebbe a fokozatba csak kivételesen tartoznak, általában csak valódi fekete föld jöhet szóba, mint homokos agyag és agyagtalaj.

A 5. fokozatban a termőréteg kevésbé humusztartalmú, az átmenet a fel- és altalaj között kevésbé jó, utóbbi gyakran fakó foltokat és szürke színezetet mutat, kimosódások jelei mutatkoznak, kezdődő savasodással s a mésztelenedés mélységének növekedésével. Talajvízes földeknél meglehetősen erős átmeneti réteg a termőréteg és a talajvíz között.

⁸ Lásd az I. sz. mellékletet.

⁹ A becslési keret magyarázata a föld keletkezési fokozataihoz a következő fontosabb megjegyzéseket teszi: A diluviális talajokhoz tartoznak a harmadkori talajok is; a lösztalajokhoz sorozandók a löszszerű talajok is. Az igazi fekete föld általában az 1. és 2. állapot-fokozatba szokott tartozni. Az alluviális talajok rendszerint lerakodási és völgy-talajok s többnyire a talajvíz hatása alatt állanak. A mállási talajok többé-kevésbé az eredeti kőzetten fekszenek. Ehhez áll legközelebb a köves és kavicsos talaj is.

Szántóföld beelési keret.

Földfajta	Kelekezési fok	Állapotfokozat						
		1	2	3	4	5	6	7
Homok	Di		41—34	33—27	26—21	20—16	15—12	11—7
	Al		44—37	36—30	29—24	23—19	18—14	13—9
Gyengén agyagos homok	Di		51—43	42—35	34—28	27—22	21—17	16—11
	Al		53—46	45—38	37—31	30—24	23—19	18—13
	M			42—36	35—29	28—23	22—18	17—12
Agyagos homok	Di		59—51	50—44	43—37	36—30	29—23	22—16
	Lö		62—54	53—46	45—39	38—32	31—25	24—18
	Al		62—54	53—46	45—39	38—32	31—25	24—18
	M			50—44	43—37	36—30	29—24	23—17
Erősen agyagos homok	KM				40—34	33—27	26—20	19—12
	Di		67—60	59—52	51—45	44—38	37—31	30—23
	Lö		72—64	63—55	54—47	46—40	39—33	32—25
	Al		71—63	62—55	54—47	46—40	39—33	32—25
	M		67—60	59—52	51—44	43—37	36—30	29—22
Homokos agyag	KM				47—40	39—32	31—24	23—16
	Di	84—76	75—68	67—60	59—53	52—46	45—39	38—30
	Lö	92—83	82—74	73—65	64—56	55—48	47—41	40—32
	Al	90—81	80—72	71—64	63—56	55—48	47—41	40—32
	M		76—68	67—59	58—51	50—44	43—36	35—27
Agyag	KM				54—45	44—36	35—27	26—18
	Di	90—82	81—74	73—66	65—58	57—50	49—43	42—34
	Lö	100—92	91—83	82—74	73—65	64—56	55—46	45—36
	Al	100—90	89—80	79—71	70—62	61—54	53—45	44—35
	M		82—74	73—65	64—56	55—47	46—39	38—30
Nehéz kötött agyag	KM				60—51	50—41	40—30	29—19
	Di		78—70	69—62	61—54	53—46	45—38	37—28
	Al		82—74	73—65	64—57	56—49	48—40	39—29
	M		78—70	69—61	60—52	51—43	42—34	33—24
Erősen kötött agyag	KM				57—48	47—38	37—28	27—17
	Di			63—56	55—48	47—40	39—30	29—18
	Al		74—66	65—58	57—50	49—41	40—31	30—18
	M			62—54	53—45	44—36	35—26	25—14
Láp	KM				50—42	41—33	32—24	23—14
				45—37	36—29	28—22	21—16	15—10

Rövidítések: Di = Diluviális talaj
 Al = Alluviális talaj
 Lö = Löss-talaj
 M = Mállási talaj
 KM = Köves mállási talaj

Az 5. fokozatban a termőréteg éles elválasztódása, többnyire egy halvány réteggel, az altalaj sűrűsödésének első jelei, kezdődő rozsdaszín; gyakran növekvő mézstelenedés és savasodás. Agyagföldreknél rendszerint nyers és tétlen altalaj. Talajvízes földrőknél ebben a fokozatban csak csekély és gyenge átmenet a rozsdás, foltos, többnyire kötött és sűrű talajvízszint felett.

A 7. fokozatban éles elválasztódás a termőréteg és az altalaj között, többé-kevésbé erősen jelentkező fakó réteggel, rendszerint erős mézstelenedés és savasodás; az altalajban kimosott sűrűsödés és rozsdaszíneződés; homoktalajnál kövesedés, agyagtalajnál csúszós és ragadós rétegek. Talajvízes földrőknél a termőréteg alatt közvetlenül fekszik az erősen vasas és agyagos talajvízszint, különösen kedvezőtlen esetekben vaskő-képződés is.

A 2., 4. és 6. fokozat a fentemlített fokozatok közötti átmenet s a fentiek alapján jellegzetességei könnyen megállapíthatók.

A lăpföldet a becslési keret csak 5 fokozatba sorozza; az első két fokozat hiányzik.

Amennyiben a talaj köves, kavicsos, úgy termőképessége kisebb, s így értékszám a illető osztály legkisebb értéke, sőt ez alatt is lehet. Különösen fontos a talaj víztartalmának vizsgálata és értékelése. Bár a nedvesség-viszonyokat az állapot-fokozat általában már számításba veszi, különös esetekben a vízbőség, ill. vízhiány hátrányát az értékszám csökkentésével lehet kifejezésre juttatni.

A rét és legelő becslési táblázata más rendszerű.¹⁰ A föld itt öt fajtára van osztva — homok, agyagoshomok, agyag, erősen kötött agyag, lăpföld —, mindegyik fajta 3 alosztályra oszlik — ezek voltaképpen a szántóföld állapot-fokozatok összevonásai — s mindegyik alosztály 3 időjárás-fokozatra oszlik — évi 8 fok s ennél magasabb, 7,9—7 fok, 6,9—5,7 fok hőmérséklet —; a keletkezési fokozatnak a rétnél, legelőnél olyan kis jelentősége van, hogy a becslési keret nem is tünteti fel. Ellenben a termésmennyiség legfontosabb tényezőjét, a nedvesség-viszonyok alakulását — a talajvíz és csapadék együttes mennyiségét — a becslési keret 5 hasábra osztva veszi számításba. Az első hasábr a legjobb nedvesség-viszonyokat, a harmadik a nedves és a száraz, az ötödik a túlnedves és túlszáraz talaj értékszámait tartalmazza, a második és negyedik hasábr átmenetet alkot. Az évi átlag-hőmérséklet a becslési keretben számításba van véve, a helyi időjárás eltérések, különlegességek és rendellenességek az értékszám megfelelő lezállításával vagy emelésével érvényesíthetők.

A német birodalmi pénzügyminisztérium a becslési technikai végrehajtására vonatkozóan részletes utasítást adott ki, amelynek ismertetése azonban mellőzhetőnek látszik.¹¹

¹⁰ Lásd: a II. sz. mellékletet.

¹¹ A becslési eljárás eredményét feltüntető becslési könyv a következő adatokat tünteti fel: A becslési könyv lapjának felső részére kerül a község, a hely és a dűlő neve, a talaj nedvessége. A lap maga 16 hasábra van osztva. Az 1. a talajvizsgálati ásás sorszámát, a 2. a talaj összetételét rövidítésekben, a 3. a talajnak az illető ásásnál megállapított értékszámát mutatja. A 4. hasábrban van feltüntetve a talaj fajtája, az 5.-ben az állapot-fokozata, a 6.-ban a keletkezési osztály, a 7.-ben az általános talaj-értékszám. A 8—10. a föld különlegességeire és ezeknek százalékos jelentőségére, a 11—12. az időjárás különlegességeire és ezek százalékos mértékére, a 13. az általános idő-

Rét-leelő becslési keret.

Föld		Éghajlat	Víz-vizszo nyok				
fajta	fokozat		1	2	3	4	5
Homok	I. (45-40)	a	60-51	50-43	42-35	34-28	27-20
		b	52-44	43-36	35-29	28-23	22-16
		c	45-38	37-30	29-24	23-19	18-13
	II. (30-25)	a	50-43	42-36	35-29	28-23	22-16
		b	43-37	36-30	29-24	23-19	18-13
		c	37-32	31-26	25-21	20-16	15-10
	III. (20-15)	a	41-34	33-28	27-23	22-18	17-12
		b	36-30	29-24	23-19	18-15	14-10
		c	31-26	25-21	20-16	15-12	11-7
Agyagos homok	I. (60-55)	a	73-64	63-54	53-45	44-37	36-28
		b	65-56	55-47	46-39	38-31	30-23
		c	57-49	48-41	40-34	33-27	26-19
	II. (45-40)	a	62-54	53-45	44-37	36-30	29-22
		b	55-47	46-39	38-32	31-26	25-19
		c	48-41	40-34	33-28	27-23	22-16
	III. (30-25)	a	52-45	44-37	36-30	29-24	23-17
		b	46-39	38-32	31-26	25-21	20-14
		c	40-34	33-28	27-23	22-18	17-11
Agyag	I. (75-70)	a	88-77	76-66	65-55	54-44	43-33
		b	80-70	69-59	58-49	48-40	39-30
		c	70-61	60-52	51-43	42-35	34-26
	II. (60-55)	a	75-65	64-55	54-46	45-38	37-28
		b	68-59	58-50	49-41	40-33	32-24
		c	60-52	51-44	43-36	35-29	28-20
	III. (45-40)	a	64-55	54-46	45-38	37-30	29-22
		b	58-50	49-42	41-34	33-27	26-18
		c	51-44	43-37	36-30	29-23	22-14
Erősen kötött agyag	I. (70-65)	a	88-77	76-66	65-55	54-44	43-33
		b	80-70	69-59	58-48	47-39	38-28
		c	70-61	60-52	51-43	42-34	33-23
	II. (55-50)	a	74-64	63-54	53-45	44-36	35-26
		b	66-57	56-48	47-39	38-30	29-21
		c	57-49	48-41	40-33	32-25	24-17
	III. (40-35)	a	61-52	51-43	42-35	34-28	27-20
		b	54-46	45-38	37-31	30-24	23-16
		c	46-39	38-32	31-25	24-19	18-12
Láp	I. (45-40)	a	60-51	50-42	41-34	33-27	26-19
		b	57-49	48-40	39-32	31-25	24-17
		c	54-46	45-38	37-30	29-23	22-15
	II. (30-25)	a	53-45	44-37	36-30	29-23	22-16
		b	50-43	42-35	34-28	27-21	20-14
		c	47-40	39-33	32-26	25-19	18-12
	III. (20-15)	a	45-38	37-31	30-25	24-19	18-13
		b	41-35	34-28	27-22	21-16	15-10
		c	37-31	30-25	24-19	18-13	12-7

Rövidítések az éghajlatnál:

a = 8 C° és ennél magasabb évi hőmérséklet

c = 6.9-5.7 C° közti évi hőmérséklet

b = 7.9-7.0 C° közti évi hőmérséklet

Az említett becslési keret, mint láttuk csupán a termőképesség értékszámának megállapítására vonatkozik, de nem terjed ki a mezőgazdasági üzem egészének hozadéki értékelésére. Ehhez szükséges az üzem felszerelésének, különösen a belső és külső fekvésének az ismerete. Németországban ezeket nem a földbecslési, hanem a birodalmi értékelési törvény végrehajtásának keretében kell számításba venni, s e tekintetben érdekes lehet a német pénzügyi közigazgatás eljárási módszerének rövid vázolója.¹²

A belső fekvés a különböző földrészek egy üzemben belül való elhelyeztettségét jelenti. Legkedvezőbb a központi fekvés; a földdaraboknak az üzem központjától való távolsága a munkaerő és felszerelés tökéletlen kihasználását vonja maga után s így csökkenti az üzem hozadékát. Amint a központi fekvés előnyt jelent, ami az értékszám növelését teszi indokolttá, úgy a parcellák szétszórtsága — különösen a szántóknál — hátrányos helyzetet okoz, s így az értékszámot csökkenteni kell. Az egyes földdarabok távolságának, szétszórtságának, nagyságának, alakjának a határmesgyék hosszúságának mind hatása van a hozadék-alakulásra s ezeket a tényezőket megfelelő táblázatok alkalmazásával lehet számításba venni. Az üzem külső fekvése a piactól való távolságot jelenti; a távolságra a termékek árából is lehet következtetni. A szállítási és fuvarozási költségek önként érhetően csökkentik a tiszta hozadékot; tapasztalati adatok szerint egy km. út általában 1%-os tiszta hozadékcsökkentést okoz; ha az út rosszkarban van, esetleg még nagyobbat. A tiszta hozadék alakulására a piaci távolság mellett az esetleges mezőgazdasági ipari üzemek megléte és távolsága is hatással van. A hozadék-alakulás, különösen nagyobb üzemeknél, a munkásviszonyoktól, a munkaerők kihasználási fokától, a munkabérek nagyságától is nagymértékben függ. Az üzem egységértékének megállapításánál, amely fent említettük, a német földadó alapja — mindezeket az elemeket számításba kell venni.

Ha a hozadék-alakulás e számos elemét mind ismerjük s megfelelően értékeljük, úgy az elemeket tartalmazó becslési keretek útján nyert értékszám valóban elég reális alap lesz az üzem tényleges gazdasági eredményének kiszámításához. Ha az alapüzem hozadékát megszorozzuk az értékviszonyszámmal, megkapjuk a vizsgált üzem hozadékát. Egyedi eredményszámításnak természetesen még ez sem tekinthető, mert ebben az esetben az üzem termelésének nagyságát, a háztartásban és piacon értékesített termékek értékét s az összes termelési költségeket kellene ismernünk, hogy a tiszta hozadékot megállapíthassuk. Bármilyen körülményes munkának látszik is a fent felsorolt elemek ismeretében azok értékelésével az üzem hozadéki értékszámainak kiszámítása, még mindig lényegesen kisebb munka, mint az egyedi hozadékszámítás. A becslési keretek és táblázatok útján kiszámított eredmény voltaképpen mégis csak az átlaghozadék, sőt helyesebben az átlagos hozadékképesség nagyságát, illetőleg értékszámát adja. Természetesen minél több elemet veszünk figyelembe, minél helyesebben értékeljük azokat s egymáshoz való viszonyukat, annál pontosabban mutatja az eredmény az üzem által elérhető hozadék nagyságát, illetőleg ennek az alapüzemhez való hozadékképességi viszonyát.

Járás százalékos többletére tartalmaz adatot, végül a 14. a birtok szántóföld-értékszámát adja. A 15—16. hasábjába kerülnek a megjegyzések. Hasonló a rételegelő becslési könyvének beosztása is.

¹² L: *Rothkegel—Herzog*: i. m.-ját.

A földadó, mint mondtuk, típusa az átlagszámítással kivetett adóknak. Az átlagszámításnak olyannak kell lennie, hogy az adóztatás igazságosságának is megfeleljen, e mellett technikailag egyszerű legyen. Bármilyen schematikusnak is tűnik az adóalapnak becslési keretek és értékszám táblázatok útján való kiszámítása, mégis sokkal jobb eredményt adhat, mint a pusztán gyakorlati és egyéni becsléseken nyugvó adóalap megállapítás. Az átlagos hozadék megragadására irányuló adóztatásától nem kívánhatjuk, hogy egyedi hozadékokat adóztasson meg, azt azonban feltétlen célul tűzhetjük ki, hogy az átlagos hozadék lehetőleg megközelítse az üzem elérhető (potenciális) hozadékát. A potenciális hozadék helyes megállapítása elsősorban a kincstár érdekében áll, de közgazdasági szempontból is kívánatos. Ha az üzem hozadékképességét nem használja ki eléggé, úgy az adó a tényleges hozadéknál nagyobb alap után jár s így mintegy büntetési elemet foglal magában; ha a hozadékot az átlagon felül különös munkával, befektetéssel, tökéletesítéssel fokozza a termelő, úgy az adó ezt a többlethozadékot nem éri el s így bizonyos adókedvezményt jelent. Az átlagos adóztatásnak ez a tulajdonsága a mezőgazdasági termelésnél s különösen ma, a termelés mennyiségi és minőségi fokozásának szükségessége idején az adót elsőrangú termeléspolitikai eszközzé teszi és ez a termeléspolitikai eszköz olyan, amely a finánciális cél elérését sem gátolja, így azzal teljes összhangban alkalmazható.

Magyarországon a földadó alapja, mint említettük, jelenleg az 1875: VII. t.-c. alapján készült földadókataszter tisztajövedelme. A földadókivetés újabb alapokra fektetése, vagy legalább is a jelenlegi alapok korszerű kiigazítása mindenképen kívánatos lenne. A kiigazítás viszont az ország egész területének *talajismereti térképezését* tenné szükségessé. A termeléstechikai talajismereti térképek készítése folyamatban van s ezekhez a térképekhez a Földtani Intézet részletes magyarázatokat ad ki. Tudomásunk szerint a pénzügyminisztériumban a becslőjárásokon és osztályozási vidékeken belül a járási mintaterek felülvizsgálata és kiigazítása és becslési táblázatok összeállítása folyamatban van. A geológiai és talajismereti térképek, a hozzájuk fűzött magyarázatok, valamint a becslési táblázatok, ha az ország egész területére vonatkozóan elkészülnek, a magyar földadórendszernek is tudományos, korszerű s az eddiginél igazságosabb alapjait szolgálhatnak.

V.

A másik hozadék adónem, ahol átlagos adóztatásra sor kerülhet: a *házadó*. A házadó egyike a legegyszerűbb egyenesadóknak, amelynél az adóalap megállapítása általában nem szokott bonyolult számításokat igényelni. A magyar házadó alapja bérbeadott épületeknél a nyers házbérbjövdelem (amelyből az épület jelzalogos és más magánjogi terhe nem vonható le). Bérbe nem adott

épületeknél az adóalap a tényleg bérbeadottakkal történt összehasonlítás útján megbecsült haszonérték. A becslésnél mérvadó a fekvés, az építés módja s minden olyan körülmény, amelyből a haszonérték helyesen megállapítható. A nyers házbérjövedelem megállapítása a házbirtokos által adott s a bérlők által igazolt bevallásból minden nehézség nélkül megtörténik s így a bérbeadott házak adóalapja könnyen kiszámítható. Nehézségek mutatkozhatnak azonban a bérbe nem adott házaknál a haszonérték becslése esetén. A törvény végrehajtási utasítása részletes utmutatást nyújt arra, hogy a becslésnél milyen körülményeket kell figyelembe venni s a törvény felhatalmazása alapján a pénzügyminiszter olyan helyeken, ahol bérletek egyáltalán nem, vagy csak szórványosan fordulnak elő, rendeletileg összegszerűen megállapítja az adóalapul veendő legalacsonyabb haszonértékeket. Ennek az ú. n. minimális adóalapnak továbbfejlesztése a tételes házadóztatás, amelyet az 1940: XXII. t. c. (egyenesadó reform) hozott be.

A tapasztalat azt mutatta, hogy kisközségekben és kisebb nagyközségekben, ahol a házak legnagyobb részét a birtokos maga lakja, a haszonérték becsléséhez alig volt reális összehasonlítási alap s e mellett az adóketető hatóságot a becslés felesleges munkával terhelte. Ez a felismerés vezette a törvényhozót arra, hogy a haszonérték egyedi megállapításának fikcióját elejtse s a házadóalapot, illetőleg magát a házadót a külső jelek alapján átlagtételekben állapítsa meg. Az adótételek megszabásánál a község lélekszáma, a ház építési anyaga és a lakrészek száma volt az átlagos haszonérték — „átlagos hozadék” — következtetési alapja. Ilyen módon kisközségekben és legfeljebb 10.000 lakosu nagyközségekben a maximum két szobából és mellékhelyiségekből álló s a tényleges birtokos által használt lakóházak a következő táblázatból kitűnő tételes adó alá kerültek:¹³

A község lélekszáma	Az épület anyaga s a lakrészek száma:			
	föld, vályog		tégla, kő, más szilárd anyag	
	1 szobás	2 szobás	1 szobás	2 szobás
— 500	4 P.	8 P.	4,50 P.	9 P.
501—1000	4,50 ..	9 ..	5 ..	10 ..
1001—1500	5 ..	10 ..	5,50 ..	11 ..
1501—2000	5,50 ..	11 ..	6 ..	12 ..
2001—5000	6 ..	12 ..	6,50 ..	13 ..
5001—10.000	6,50 ..	13 ..	7 ..	14 ..

A tételes adóztatás bevezetése a házadó területén áttörte az egyedi hozadék-megállapítás eszméjét; a házadó kivetésére és előírására jogosult elsőfokú hatóság nem becsüli a ház haszonértékét, hanem az említett 5 elem alapján megállapítja magát az adót.

¹³ 1940: XXII. t. c. 12 § (1) bek.

Lehet, hogy a tételes adóból *visszavetített* eszmei házadóalap nem felel meg egészen a régebben egyenkint megbecsült haszonértékeknek, az adótételek sem felelnek meg teljesen a haszonértékek arányának — egy 1000 lakosú község közepén kőből épült kétszobás háznak (10 P adó) valószínűleg nagyobb a haszonértéke, mint egy 3000 lakosú község szélén vályogból épült kétszobás háznak (12 P adó) — nagyjában véve azonban mégis helyes az adótételeknek, mint az átlagos hozadék adóinak aránya. A tételes adóztatás bevezetése általában csökkentette a községi kis adózók házadóterhét s így a mellett, hogy adminisztratív könnyítést hozott szociálpolitikai szempontból is helyes volt.

Tételes adóztatást vezetett be az egyenesadóreform az *általános kereseti adónál* is. Az általános kereseti adó alapja általában az adóévet megelőző évben elért tiszta jövedelem. Megállapításánál a foglalkozásból (üzletből, üzemből) eredő nyersbevételből kell kiindulni, ebből le kell vonnunk az annak megszerzésére fordított költségeket és kiadásokat és így jutunk az adóköteles tiszta jövedelemhez. Az általános kereseti adó tehát a tiszta hozadékot terhel s az adóalap megállapítása a bevételek és kiadások számbavétele útján történik. A nyersbevételt, a költségeket és kiadásokat az adózó bevallásban tárja fel, a kivetés elvileg ezen alapszik, azonban ha a bevallás nem megfelelő vagy aggályos, az adókivető hatóság az adóalapot a rendelkezésre álló adatok alapján becsléssel határozza meg.

Mint a házadónál, úgy az általános kereseti adónál is útmutatást adott a pénzügyminiszter bizonyos minimális adóalapok tekintetében. Az iparosoknál ez a segédek és tanoncok számától, mészárosoknál és henteseknél a levágott állatok számától, italmérőknél a kimért ital mennyiségétől, fuvarosoknál a lovak számától függ, stb. A minimális adóalap bizonyos legkisebb átlaghozadékot jelent, amelyre a külső körülményekből lehet következtetni. A külső körülmények figyelembevétele természetesen a többi foglalkozási ágnál is megvan.

Valóságos átlagadóztatás szerinti adóztatást, illetőleg tételes adóztatást rendszeresített az egyenesadóreform a kis kézműiparosoknál — az egy segédet és egy tanoncot, vagy segéd nélkül legfeljebb két tanoncot tartó adózóknál. Ezeknél az adótétel a lakóhely nagyságától, a segédek, tanoncok számától, továbbá nagyobb helyeken az üzletbér és lakásbér nagyságától függ a következő táblázat szerint:¹⁴

Helység nagysága	A tételes adó elemei:				
	alaptétel	segéd után	tanonc után	üzletbér évi 100 P-je után	lakásbér évi 100 P-je után
Kisközség	12 P.	8 P.	4 P.	— P.	— P.
Nagyközség	16 „	8 „	4 „	— „	— „
Város 50.000 lakosig	20 „	8 „	4 „	1,50 „	1 „
Város 50.000 felett	22 „	10 „	5 „	2 „	1,50 „
Budapesten	24 „	12 „	6 „	3 „	2 „

¹⁴ 1940: XXII. t. c. 21 § (1) bek.

A 60 éven felüli adózók s a tulnyomóan napszámkeresetből élő kisiparosok az adótételek felét fizetik, hadirokkantak és a kézműipart özvegyi jogon folytató nők a segéd után járó tételt nem fizetik. Fix adótétellel adóznak a kis kézműiparosokon kívül a külföldi utazó ügynökök s a házalók is.

A kis kézműiparosoknál az adóztató hatóság az üzem termelési kapacitásából — munkaerők, üzletnagyság —, valamint e mellett a jövedelemmel arányban állónak feltételezett egyik legjelentősebb háztartási kiadásból — lakásbér — következtet az átlaghozadékra. A valóságos hozadék ennél kisebb vagy nagyobb lehet, a tételes adó ugyanúgy mint a földadó, bizonyos üzem kihasználatlansági bírságot, illetőleg többtermelési jutalmat foglal magában.

A kis kézműiparosok tételes adóztatásának bevezetése első sorban technikai megfontolásokból származott. Ezeknek az adózóknak bevallása rendszerint hiányos, hibás és így elfogadhatatlan volt, úgy, hogy az adóalapot becsléssel kellett megállapítani. Az esetleg elfogadható bevallások feldolgozásával járó aprólékos, az eredménnyel arányban nem álló munkától mentesítette a kivető hatóságot s a becslést helyettesítette a tételes adóztatás rendszere.

A tételes adó általában véve kisebb, mint a becsléssel kivetett adó volt, a tapasztalaton nyugvó átlaghozadékkal arányos lévén igazságos is, s így szociálpolitikai szempontból szintén helyes reform volt.

VI.

Amennyire helyes a kisadózók esetében a házadó és általános kereseti adó tételes rendszere s az átlagos hozadék megadóztatása, éppen annyira helytelen lenne, ha az állam a *nagyadózók* jövedelmének egész pontos megállapításáról és adó alá vonásáról lemondana s megelégednék az átlaghozadék, átlagjövedelem elérésével. A nagyadózók esetében súlyos összegek vesznének el a kincstár kárára, amit semmiféle igazságossági vagy technikai szempont nem indokolhat. A kisadózók tételes adóztatása részben éppen azért jelentős közigazgatási szempontból, mert a kivető hatóságok mentesülnek az aprólékos tömegmunkától s több módjuk lesz a nagyobb adóalapok tökéletes kimunkálására.

Az egyéni cégeknél általában nagyobb tőkeerejű társas vállalatok üzleti eredményét terhelő társulati adónál s a bizonyos minimális határon felül elért jövedelem adóztatásánál a jövedelemadónál nem találjuk meg az átlaghozadék, illetőleg átlagjövedelem utáni adókivetést; ezeknél az adónemeknél az adóztató hatóság egyedenként pontosan megállapított adóalapot kíván elérni. Bizonyos jogintézmény mégis emlékeztet az átlaghozadék megadóztatására, ez a *minimális adó*. Társulati adónál ipari és kereskedelmi vállalatok esetében az üzleti forgalomnak a saját tőkéhez való arányában, biztosító vállalatoknál a díjbevételek összegének, köz-

forgalmú vasutaknál a saját tőkének meghatározott hányadában, öröklakásos részvénytársaságok és szövetkezetek, házrészvénytársaságok, korlátolt felelősségű társaságok és őstermelő társaságok kivételével egyéb vállalatoknál szintén a saját tőke arányában van meghatározva a minimális adó.¹⁵ A minimális adó rendszeresítésénél az a meggondolás szolgált alapul, hogy a vállalatnak rendes gazdálkodás mellett átlagban legalább egy bizonyos nagyságú üzleti eredményt el kell érnie, ami adó alá vonható; ha ezt sem érné el, legalább is ilyen nagyságú jövedelem elérésére a minimális adóval serkenthető. A jövedelemadónál minimális adó csak ott van, ahol a vagyontárgyak együttes értéke az 500.000 P-t meghaladja. (A minimális jövedelemadó a vagyonadó alapjául vett érték 2 ezreléke).¹⁶

A vagyonadónál vagyontárgyak értékelése a legtöbb esetben átlagszámítások szerint történik. Így mezőgazdasági ingatlanoknál a pénzügyminiszter évenként kiadott ú. n. kivetési körrendeletben állapítja meg, hogy a kataszteri tiszta jövedelem minden koronájának hány pengőérték felel meg, a számosállatok értékét ugyancsak a kivetési rendelet határozza meg, a mezőgazdasági holtfelszerelés vagyonértéke egyéb adat hiányában a földbirtok értékének bizonyos százaléka, részletes értékelési szabályok jelennek meg az erdők értékének megállapítására, a városi ingatlanok vagyonértéke általában a nyers házbérijövedelem bizonyos többszöröse, az ipari és kereskedelmi tőke — leltári készlet és berendezés — értéke a forgalom bizonyos százalékában, illetőleg az üzleti nyereség többszörösében nyerhet megállapítást, ha más adat nincs a kiszámításhoz. A vagyonadónál tehát számos átlagértékelési szabályt találunk, minthogy az egyes vagyontárgyak egyedi értékelése sok esetben a vagyontárgy természeténél fogva, vagy adatok hiányában szinte lehetetlen. Tekintve, hogy a vagyonadó kulcsa sokkal alacsonyabb, mint a hozadéki adóké és jövedelemadóé, az átlagszámítás az adóeredményben nem okoz jelentős eltérést. A szorosabb értelemben vett tőkevagyonnak — pénz, értékpapírok, tőkekövetelések, ékszerek, stb. — esetében természetesen nem lehet helye átlagértékelésnek.¹⁷

A jövedelemadó alapjának megállapításánál az átlagos jövedelemre való következtetés abban jelentkezik, hogy bizonyos külső körülményekből — lakásbér, eltartottak száma, háztartási alkalmazottak, gépkocsitartás, stb. — egy minimális átlagos jövedelmet lehet feltételezni. Ez az átlag jövedelem természetesen csak az adóalap minimumára jellemző, az adóalap azonban lehetőség szerint a bevallásból kitűnő és egyéb rendelkezésre álló adatok alapján egyedileg, a valósággal azonos eredménnyel állapítandó meg.

¹⁵ 1940:VII. t.-c. 22. §. (1) bek.

¹⁶ 5.300/1951. M. E. sz. rendelet 4. §-a.

¹⁷ A vagyontárgyaknak az 1942. évi adókivetések alkalmával alkalmazandó értékelési szabályaira vonatkozóan l. a 72.000/1942. VII. P. M. számú rendeletet.

Összefoglalva röviden az elmondottakat: az átlaghozadék megadóztatása a dolog természetéből következően a földadónál egyedüli adóztatási mód. A házadó és kereseti adó keretében a kisadózóknál lehet indokolt, a társulati adónál és jövedelemadónál inkább csak a minimális adó formájában jelentkezik. Egyes vagyontárgyak átlagérték-számításával is találkozunk, ami szintén hasonlít az átlaghozadék adóztatásához. Az átlaghozadék maga lehetőleg pontosan számítandó (becsülendő), amit megfelelően szerkesztett becslési keretek könnyítenek meg. Sohasem szabad szem elől téveszteni, hogy az ilyen adóztatási módszer alkalmazásának technikai, adminisztratív okokból van létjogosultsága s csak olyan mértékben, hogy az átlaghozadék alapján kivetett adó ne essék nagyon távol az egyedi hozadék után elméletileg kiszámított adótól. Nagyobb adózóknál, általában a társulati és a jövedelemadónál az átlagadóztatás technikai könnyebbségének az adóalap egyéneként, pontosan leendő megállapítására irányuló törekvést nem szabad feláldozni, az állam financiaális eredményei és az adóztatás igazságosságának érdekében.

SCHMIDT ÁDÁM.

IRODALOM. Általában az egyenesadókról s fejlődésük irányáról. *Balás Károly:* Pénzügytan. Budapest, évszám nélkül. I. kötet, XVI—XIX. fejezet. *Bräuer, Karl:* Ertragssteuern. Handbuch der Finanzwissenschaft. II. Bd. *Mann, Fritz Karl:* Steuerpolitische Ideale. Jéna, 1937. *Terhalle, Fritz:* Steuerumbau als Aufgabe für morgen. Finanzarchiv Bd. 9. Heft 1. 1941. *Teschemacher, Hans:* Die Einkommensteuer. Handbuch der Finanzwissenschaft II. Bd.

A magyar joganyaghoz: *Hámos Dezső—Balassa Lóránd:* Földadó. Budapest, 1927. *Schultheisz Károly—Balassa Lóránd:* Földadó. Az állami egyenesadók jogszabálygyűjteménye 1. szám. Budapest, 1941. *Csulak Elemér:* Házadó, kereseti adó, társulati adó, jövedelem- és vagyonadó, stb. Az állami egyenesadók jogszabálygyűjteménye 2. szám. Budapest, 1941.

A német joganyaghoz: *Eheberg—Boesler:* Grundriss der Finanzwissenschaft. Leipzig, 1939. *Grundsteuergesetz.* Berlin, 1939. *Bodenschätzungsgesetz,* Berlin, 1935. *Schätzungsrahmen mit Erläuterungen.* Berlin, 1935. *Anweisung für die technische Durchführung der Bodenschätzung.* Berlin, 1935. *Ergänzende Vorschriften etc.* Berlin, 1936. *Rothkegel—Herzog:* Das Verfahren der Reichsfinanzverwaltung bei der Bewertung landwirtschaftlicher Betriebe. Berlin, 1928.

TUDOMÁNY ÉS ÉLET

A „théorie de l'imprévision“ a magyar közigazgatási jogban

A nagy háborúk alkalmával bekövetkező általános áremelkedés nem csak a gazdasági életet, hanem a közigazgatást is gyakran nehéz feladatok, ujszerű problémák elé állítja. Ilyen probléma a nyersanyagárak és a munkabérek emelkedésének kihatása a régi árak és bérek figyelembevételével kötött közszállítási szerződésekre. Ius strictum szerint az állam a szerződés teljesítését követelheti akkor is, ha a szállító az ár- és béremelkedés folytán csupán ráfizetéssel teljesítheti a szerződést. Gazdaságilag azonban a szer-

ződés teljesítése legfeljebb addig kényszeríthető ki, amíg a szállító az előállott veszteségek hatása alatt fizetéképtelenné válik. Az államnak természetesen nem érdeke, hogy a végsőkéig mereven ragaszkodjék a szerződés teljesítéséhez, mert ez az életképes gazdasági vállalkozások tönkretételével járó általános közgazdasági káron felül azzal a hátránnyal is járna, hogy egyrészt az állam a szállító fizetéképtelensége folytán végeredményben nem kapja meg a szerződésben biztosított árat, vagy szolgáltatást, másrészt ilyen eljárással elriasztja az összes vállalkozókat a közszállításokban való részvételtől. Az állam ezért a köz érdekében jár el, ha a szerződésben kikötött ellenszolgáltatáson felül a szállítónak az ár- és béremelkedéssel járó többletkiadást is — legalább is részben — megtéríti.

A francia közigazgatási jog még az előző világháború idején a *théorie de l'imprévision* jog intézményével oldotta meg a fent vázolt problémát. Mint a francia közigazgatási jognak annyi más intézménye, úgy a *théorie de l'imprévision* is a közigazgatási bíróságok joggyakorlatában fejlődött és kristályosodott ki. (A francia közigazgatási jog szerint ugyanis a közszállítási szerződésekkel kapcsolatos jogviták általában a közigazgatási bíróságok hatáskörébe tartoznak.) A *théorie de l'imprévision* lényege az, hogy a vállalkozó a nyersanyagárak és a munkabérek emelkedésével járó előre nem látható rendkívüli kockázatot a szerződési kikötések ellenére sem viseli, hanem az ilyen előre nem látott költségtényezők megtérítését a szerződés ellenére, sőt azzal szemben is követelheti a megrendelő közülettől. A rendes, normális kockázat, vagyis a normális viszonyok idején is előforduló ár- és bérhullámzás esetleges kedvezőtlen alakulása azonban a vállalkozót, a szállítót terheli. A *théorie de l'imprévision* először a francia államtanács 1916. március 30-i ítéletében (*Compagnie d'éclairage de Bordeaux*) jutott elismerésre és fokról-fokra kristályosodott ki az államtanács későbbi gyakorlatában. Igen jellemző a francia közigazgatási jog fejlődésére, hogy ezt a súlyos problémát nem a törvényhozás és nem a kormány oldotta meg, hanem a francia közigazgatási bíróság: az államtanács. A *théorie de l'imprévision* a francia államtanács sok szép teljesítményének egyike és kétségtelenül kellő időben és magas színvonalon oldott meg egy olyan fontos problémát, amelynek megoldására a törvényhozás és a kormány gyengének bizonyult. Kétségtelen azonban, hogy a kérdésnek egy rövid törvénnyel vagy rendelettel való megoldása sokkal szerencsésebb lett volna, mert: 1. mindjárt a probléma felmerülésekor megoldhatta volna azt s nem kellett volna addig várni, amíg sok-sok ítéletben a bírói gyakorlat kikristályosodik; 2. a szövegezett, általános kötelező erejű jogszabály minden vitát és bizonytalanságot kizárt volna; 3. a felmerülő konkrét esetekben a kérdés már a közigazgatási hatóságok előtt megnyugtató elintézés nyerhetett volna s nem kellett volna a hosszadalmas közigazgatási bírósági eljárást is lefolytatni.

Az elmondottak alapján örömmel üdvözölhetjük az iparügyi miniszternek és a belügyminiszternek 21.200/1942 Ip. M. számú

rendeletét (megjelent a Budapesti Közlöny f. évi 77. számában), amely egyetlen mondattal megoldotta azt a kérdést, amelyre a francia jogi géniusz kötetekre menő elméleti vitákat és a legmagasabb bíróság sok-sok ülését pazarolta s végeredményben is határozott, világos, rövid jogszabály helyett csupán egy többé-kevésbé bizonytalan „théorie”-val oldotta meg a kérdést. A mi említett rendeletünk ezzel szemben tömören, félreérthetetlenül és általános kötelező erővel kimondja, hogy „a vállalkozó abban az esetben is jogosult a (közszállítási) szerződés egységárainak (vállalati összegeknek) felemelését kérni, ha az arra illetékes hatóság a munkabéreket... illetőleg a vállalkozó által az áru előállításához felhasznált anyagnak az árát a szerződés megkötése után felemelte, vagy felemelését megengedte.” Ez a rendelkezés természetesen — a rendelet 2. §-a értelmében — csak akkor alkalmazható, ha az ár-és béremelkedést az ajánlat megtételénél rendes gondosság mellett sem lehetett számításba venni.

A francia és a magyar megoldás szembeállításából két tanulságot vonhatunk le: 1. ugyanaz a jogelv az eredményesség szempontjából sokkal értékesebb, ha egyetlen, könnyen hozzáférhető, világos, határozott rendelkezésben van kimondva, mintha kodifikációs-technikai szempontból tökéletesen formában hatályosul; 2. elsősorban a közigazgatás felelős azért, hogy az élet által felvetett problémák megfelelő jogi megoldást nyerjenek, mert ha a közigazgatásból hiányzik az iniciativa, azt sem a törvényhozás, sem az igazságszolgáltatás nem pótolhatja teljes értékű megoldással.

VALLÓ JÓZSEF.

A német mezőgazdasági munkások közterhe.

A német mezőgazdasági munkavállaló elszegődéskor adóívét is átnyújtja gazdájának, aki az adóív adatai alapján minden fizetéskor levonja munkása adóját és azt havonta az adóhivatal pénztárába fizeti. A törvény előírása szerint a munkaadó összes alkalmazottairól pontos nyilvántartást vezet, amelyben a meghatározott adatokon kívül a munkabér összegét, kifizetésének napját és a levont adó mennyiségét is feltünteti. Ezt a nyilvántartást három évig megőrzi. Ha a munkás felesége is ugyanannál a gazdaságnál dolgozik, külön adóívvvel adózik, de bizonyos adókedvezményben részesül.

A német mezőgazdasági munkás leglényegesebb közterhe a *munkabéradó* (Lohnsteuer), amit mindenki fizet, akinek nem önálló munkából eredő jövedelme van. Ezt az adót a munkabér összege alapján róják le. Az adóalap kiszámításánál természetesen nemcsak a pénzbért veszik figyelembe, hanem a természetbeli járandóságokat is, amelyeknek pénzértékét az adórendelet táblázat a táblázat alapján lehet megállapítani. Ez a táblázat a bennkosztos gazdasági cseléd havi ellátását 60 márkára, az uradalmi cselédlakást évi 60, a tehéntartást évi 140, egy ha. szegődményes földet évi 200 márkára értékeli fel. Ha a magyar gazdasági cseléd legkisebb munkabérére e táblázat és a német árak alapján becsüljük

fel, annak pénzértékét hozzávetőleg havi 95—100 márkára, azaz 130—157 pengőre tehetjük.

A munkabéradót osztályonként csökkenő összegekben állapították meg. Az első osztályba tartoznak a nőtlen munkások, a másodikba a több, mint öt éves nős gyermektelen munkások. A harmadikba azok, akik még nem öt éve házasságban, vagy akiknek törvénytelen gyermekük van, vagy akik 65 évnél idősebbek; a magasabb osztályokba pedig gyermekük száma szerint a családos munkások.

A német családvédelem szelleme értelmében az adóköteles munkabér alsó határa osztályonként változik. Az első osztályú munkásoknál a havi 85 márkát meghaladó, a második osztályoknál a 91, a gyermekek száma szerint egy gyermeknél a 144, kettőnél a 157, háromnál a 196, négynél a 261, öt gyermeknél csak a havi 352 márkán felüli jövedelem adóköteles. A hat vagy több gyermekes munkások pedig nem fizetnek munkabéradót. Hasonló kulcs szerint állították össze a napszám és hetibérek adójának táblázatát is.

A munkabéradó az említett egyes osztályokon belül, a jövedelem nagysága szerint erősen progresszív. Az első osztályba tartozó munkás 100 márkás havi jövedelme 1.8%-át, 200 márkás jövedelme 9.2%-át és 300 márkás jövedelme 14%-át rója le.

1939. szeptembere óta a Birodalomban a havi 254 márkán felüli jövedelmek után a munkabéradó 50%-át kitevő hadiadópótlékokot vetnek ki. (Kriegszuschlag).

A hadmentességi adót (Wehrsteuer) is a munkabér alapján rójják ki. Minden állampolgár ugyanis 29 és 45 életéve között, ha nem hívták be rendes katonai szolgálatra, e címen adóköteles. Az első két évben munkabéradója felét, illetve legkevesebb munkabérének 4%-át, a többi években pedig legalább 5%-át fizeti be hadmentességi adó gyanánt. Ez az adószolgáltatás elmarad, ha a munkást katonai szolgálatra hívják be és legalább 90 napig szolgált, vagy megsebesült, vagy kitüntették.

A munkabér alapján vetik ki végül a községi pótdadót (Bürgersteuer) is.

Természetesen a szociális biztosítások járulékai szintén a munkabért terhelik. Az ottani rendszer szerint külön fizetik a rokkantság esetére szóló biztosítás járulékát és külön összegben a többi szociális biztosítás díját. A mezőgazdasági tanoncok és meghatározott kisebb munkabérek (napi 1—1.50 Rm) után az egész járulékot a munkaadó, míg a többi tételeket fele arányban, mindkét fél viseli. Havonta a rokkantjárlék 1.30 és 11.25, az egyéb biztosítás járuléka pedig 2—25 Rm közötti összegekben, a munkabér nagysága szerint változik. A járulékok egyenként a munkabérnek körülbelül 4—8%-át teszik ki.

Természetesen nehéz a német mezőgazdasági munkabért terhelő említett közterhek súlyát mérlegelni és szemléltetni. Az alábbi táblázaton mégis megkíséreltük négy mezőgazdasági munkavállaló közterheire vonatkozó számításaink eredményét közölni. Az első két munkavállaló havi 120 Rm-nak megfelelő munkabér értékkel

javadalmazott uradalmi cseléd, a másik kettő 250 márkás fizetésű gazdasági intéző. Az első és harmadik gyermektelen, a második és negyedik háromgyermekes családapá. Ismételten hangsúlyozzuk, hogy a rokkant- és egyéb biztosítási járuléknak a felét a munkaadó fizeti.

A mezőgazdasági munkás közterhei:

<i>a munkások megjelölése</i>	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>
a munkabér havi értéke RM	120.—	120.—	250.—	250.—
munkabéradó	5.46	—	29.9	4.68
hadiadó pótlék	—	—	5.46	1.04
hadmentességi adó	6.—	6.—	14.95	7.50
rokkantbiztosítási járulék	9.25	6.25	11.25	11.25
egyéb biztosítási járulék	8.—	8.—	12.—	12.—
összesen RM	25.71	20.25	73.56	56.47
a munkabér %-ában	21.3	16.7	29.4	14.6

Megjegyezzük még, hogy ebben a kimutatásban nem szerepel a vidékenként változó községi pótladó, a Reichsnährstand tagsági díja, a télisegély járuléka és az egyházi adó, amelyeknek a mezőgazdasági munkásokra vonatkozó országos átlagát nem állapíthattuk meg.

Érdekes lesz talán a mezőgazdasági munkások közterhével összehasonlítani két berlini ipari munkás 1942. január havában fizetett adóját és hasonló járulékait. Mindkettő nőtlen. Az első munkás 1.05 márkás órabérrel alkalmazott szobafestő, a második gyári előmunkás. Megjegyezzük, hogy az itteni munkatorlódásban most a szobafestőket télen is rendszeresen foglalkoztatják.) Az elsőnek havi összkeresete a túlórázási díjaival együtt 250 Rm volt. (Tehát annyit keresett, mint az előző táblázaton 3-mal jelölt mezőgazdasági munkás). A másodiké 337 Rm.

Két berlini ipari munkás közterhei.

A munkások havibére R M	250.—	337.—
munkabéradó	29.90	47.20
hadiadó pótlék	5.46	22.88
hadmentességi adó	14.95	16.85
rokkantbiztosítási járulék	5.52	5.52
öregségi biztosítási járulék	7.08	9.50
betegségi biztosítási járulék	7.21	9.71
munkanélküli eset. segély jár.	6.79	9.05
községi pótladó	1.85	3.35
D. Arbeitsfront tagsági díj	5.10	5.10
télisegély hozzájárulás	1.67	2.50
egyházi adó	8.55	12.50
összesen:	95.84	144.14

A szociális biztosítási járulékok ezen táblázaton feltüntetett mérvének megfelelő összegét az ipari munkások munkaadója is külön befizeti.

Mindebből megfigyelhetjük a német adózás családvédelmi és szociális irányát. Láthatjuk, hogy a front mögötti ország polgárai közül a mezőgazdasági munkások is, — bár az ipari munkásoknál kisebb mértékben, — de milyen lényeges közteher viselésével járulnak a végső eredmény kivívásához.

Heller András

A GÁZ

A HÁZTARTÁS és AZ IPAR

LEGGAZDASÁGOSABB "TÜZELŐANYAGA,

GYORS, TISZTA „OLCSÓ!

Díjtalan költségvetéssel, felvilágosítással és tanáccsal készséggel szolgálnak a Gázművek Városi Irodái. Központi Városi Iroda: VII. Rákóczi-út 18. Tel: 228-228. Budai Városi Iroda: I. Alagut-utca 3. Telefon: 150-110. Ujpesti kirendeltség: Ujpest, Király-u. 1. Telefon: 294-661.

Díjtalan gyakorlati bemutató előadások minden kedden és pénteken délután 5 órakor a VI. Vilmos császár-út 3., I. emelet bemutató és előadó helyiségeiben.

A MAGYAR KÖZIGAZGATÁSTUDOMÁNYI INTÉZET KIADVÁNYAI:

	Ára:
1. Magyary Zoltán: A magyar közigazgatás racionalizálása. 1930.	—
2. Magyary Zoltán: A magyar közigazgatás gazdaságosságának és eredményességének biztosítása. 1931.	—
3a. Hantos Gyula: A magyar közigazgatás területi alapjai. 1931.	—
3b. Hantos Gyula: Administrative boundaries and the rationalisation of the public administration. 1932.	10 P
4. Magyary Zoltán: A magyar közig. rac. programja. 1932.	1 „
5. Mártonffy Károly: A szabatos törvény. 1932.	4 „
6. Fluck András: A budapesti közhivatali kézbesítő szolgálat. 1932.	2 „
7. Kiss István: A magyar tanyai közigazgatás. 1932.	—
8. Martonyi János: A közigazgatási bíráskodás. 1932.	—
9. Julier Ferenc: A vezérkarok szervezete és működése. 1932.	1 „
10. Vitéz Guothfalvy-Dorner Zoltán: A nemzeti gazdasági tanácsok. 1932.	1 „
11. Magyary Zoltán: The rationalisation of the Hungarian public administration. 1932.	1 „
12. Magyary Z. Scientific management in public administration. 1933.	2 „
13. Kodifikációs törekvések. Vladár Gábor, Magyary Zoltán, Mártonffy Károly és Oszwald István tanulmányai. 1933.	2 „
14. Göbel József: Anyagbeszerzés. 1933.	2 „
15. Magyary Zoltán: A Magyar Közigazgatástudományi Intézet. 1934.	4 „
15a. Magyary Zoltán: The Hungarian Institute of Public Administration. 1934.	1 „
15b. Magyary Zoltán: L'Institut Hongrois des Sciences Administratives. 1934.	1 „
16. Szöllösy Zoltán: A közegészségügyi törvények egységes szerkezete. 1935.	4 „
17. Ratkovszky Károly: Tanulmányok a nyugdíjkérdéshez. 1935.	4 „
18. Kiss István: Csongrád megyei város közigazgatása. 1935.	—
19. Alsó László: A község-szervezés alapelvei. 1935.	6 „
20. Mártonffy Károly: A közszolgálat utánpótlása. 2. kiad. 1937.	8 „
21. Meznerics Iván—Torday Lajos: A magyar közigazgatás szervei 1867—1937. 1937.	8 „
22. Valló József: Közigazgatási eljárás. 1937.	4 „
23. Menczer Károly: A francia és az olasz államtanács szervezete és működése. 1937.	3 „
24. Drágffy Miklós: Az önkormányzat múltja és jelene Franciaországban. 1937.	3 „
25. Magyary Zoltán: Közigazgatási vezérkar. 1938.	1 „
26. Vecseklőy József—Horváth Kálmán—Menczer Károly: Világvárosok közigazgatása. 1938.	—
27. Magyary Zoltán: Bulletin N° 1. of the Hungarian Institute of Public Administration, 1934—1938. 1939.	1 „
28. Drágffy Miklós: A testületi önkormányzat Franciaországban. 1939.	5 „
29. Martonyi János: A közigazgatás jogszerűsége a mai államban. 1939.	4 „
30. Magyary Zoltán—Kiss István: A közigazgatás és az emberek. 1939.	20 „
31. Ratkovszky Károly: Tanulmányok a nyugdíjkérdéshez. II. 1940.	4 „
32. Valló József: A service public eszméje a mai francia közigazgatási jogban. 1940.	5 „
33. A szociális vármegye. 1941.	10 „
34. Valló József: A hatályos jogszabályok összegyűjtése. 1941.	6 „
35. Nagy Károly: Gazdasági közigazgatás a német nemzeti szocializmus rendszerében. 1941.	6 „
36. Benárd Aurél — Karcsey Sándor: A német közszolgálati jog. 1942.	6 „
37. Karay Kálmán: Olasz testületi önkormányzati jog.	12 „
— A magyar közigazgatás tükré. 1932.	24 „
— Közigazgatástudomány. Folyóirat. 1938—.	Évfolyamonként 10 „